

Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskaper

Kandidatuppsats 15 hp | Socialt arbete | VT 2013

Socialt arbete med storstadsprofil

When you ain't got nothing,
you've got nothing to lose

– En kvalitativ studie om stigmatiserade individers möjligheter att återinträda i samhällsgemenskapen

Av: Victoria Langrath & Therese Svensson

Handledare: Lars Holmberg

Sammanfattning

Denna uppsats behandlar ett antal stigmatiserade individers möjligheter att återinträda i samhällsgemenskapen efter ett liv i missbruk eller på institution. Detta har skildrats genom individernas livsresa, från inspärning/inskrivning på totala institutioner till det vakuum som uppstår när de blivit frisläppta eller utskrivna, och vad de därefter har för möjligheter att förändra sin identitet och bli en del av samhällsgemenskapen. Vi har inriktat oss på en verksamhet, som fångar upp personer i ett mellanläge, efter inspärning men före samhällsintegrering. Verksamheten har till skillnad från statliga behandlingsverksamheter en acceptans för Harm Reduction. I tidigare forskning har vi beskrivit missbruksvården och den svenska narkotikapolitiken. Studien utgår ifrån en kvalitativ metodik och det perspektiv vi antagit är symbolisk interaktionism. Vi har använt oss av teorier kring totala institutioner, stämpling och identitet. Som metod använde vi den hermeneutiska. I studiens slutsats framkom det att nolltoleransen inte alltid fungerar som ett sätt för individer med missbruksproblem att återinträda i samhällsgemenskapen. Det framkom att Harm Reduction istället kan skapa vissa möjligheter för dessa individer. Till sist framkom det även att våra informanter formas av institutioner.

Nyckelord: Nolltolerans, Harm Reduction, Identitet, Missbruk, Självbild, Integrering, Institution

Titel: *When you ain't got nothing, you've got nothing to lose - En kvalitativ studie om stigmatiserade individers möjligheter att återinträda i samhällsgemenskapen.*

Författare: Victoria Langrath & Therese Svensson

Abstract

This essay relates with some stigmatized individuals' opportunities to re-enter the society after a life of addiction or at an institution. This has been portrayed by the individual's life journey from imprisonment/enrollment in total institutions, to the vacuum that occurs when they have been released or discharged, and what they then have for opportunities to change their identity and become part of the society. We have focused on an organization that captures people in its mid-position after imprisonment but before social integration. The organization has, unlike other public treatment centers, an acceptance of Harm Reduction. In previous research, we have described addiction-treatment and the Swedish drug policy. The essay is based on a qualitative methodology and the perspective we have adopted is symbolic interactionism. We have used the theories of total institutions, labeling, and identity. As the method we used the hermeneutic. The study concludes showed that zero-tolerance does not always work as a way for individuals with addiction problems to re-enter the society. It was revealed that Harm Reduction instead may create some opportunities for these individuals. Our final conclusion was that our informants were shaped by institutions.

Keywords: Zero-tolerance, Harm Reduction, Identity, Addiction, Self-image, Integration, Institution

Title: *When you ain't got nothing, you've got nothing to lose* – A qualitative study of stigmatized individuals' opportunities to re-enter the society.

Writers: Victoria Langrath & Therese Svensson

Förord

Tack till våra informanter som delade med sig av sina livsberättelser, studien hade annars inte varit möjlig.

Vi vill även tacka vår engagerade handledare Lars Holmberg, som genom sin kunskap och humor inspirerade oss genom arbetets gång.

Arbetsfördelning

Under studiens gång har vi arbetat med alla delar av uppsatsen tillsammans, genom kontinuerliga diskussioner kring ämnena vi berör, kunde vi sammanlänka våra tankar genom alla delar. Den fördelning vi gjort, är att vi från grunden haft ett huvudansvar för vissa delar i arbetet, dock har vi sedan arbetat ihop dessa i en gemensam form.

Therese Svensson hade från början huvudansvaret för tidigare forskning, teorivalen identitet och stämpling. Victoria Langrath hade från början huvudansvar för hermeneutiken, teorivalen symbolisk interaktionism, totala institutioner och stigma.

Vi var noggranna med att fördela allt skrivande lika och arbeta samman texten efter gemensamma tankar och önskemål. Vi båda deltog även under alla intervjuer och hjälptes åt att transkribera det inspelade materialet.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Verksamheten	2
1.2 Syfte och frågeställning	3
2. Bakgrund och forskningsläget	3
2.1 Svensk narkotikapolitik	3
2.2 Forskning gällande behandling	5
3. Metod	7
3.1 Hermeneutik	7
3.2 Reliabilitet och validitet	8
3.3 Kvalitativ metodik	9
3.4 Tillvägagångssätt	9
3.4.1 Informanter	11
3.5 Etiska överväganden	12
4. Teoretiska utgångspunkter	12
4.1 Symbolisk interaktionism	12
4.2 Identitet	14
4.2.1 Identitet som social roll och process	14
4.2.2 Kollektiv identitet	14
4.3 Totala institutioner	15
4.3.1 Semitotal institution	16
4.4 Stämpling	16
4.4.1 En stämplingsteoretisk modell	17
5. Resultat och analys	20
5.1 Frisläppt	20
5.1.1 Vakuum	21
5.1.2 Institutionsformer	21
5.1.3 Alkohol och droger	23
5.2 Normalisering	27
5.2.1 Rätt val	30
5.3 Normal	31
6. Slutdiskussion	33
6.1 Nolltoleransen som hinder	33
6.2 Harm Reduction som möjlighet	34

6.3 Hur institutioner formar individer	35
6.4 Framtida forskning	37
7. Referenser	38
7.1 Otryckta källor	38
7.1.1 Internetsidor	38
7.2 Tryckta källor	38
7.2.1 Litteratur	38
7.2.2 Antologier	39
7.3 Sekundärkällor.....	40
8. Bilaga	41
8.1 Intervjuguide	41

1. Inledning

Under vår socionomutbildning har vi läst om stigmatisering och utanförskap i samhället, och hur detta är kopplat till olika samhällsproblem. Missbruk, kriminalitet och hemlöshet är områden vi båda är djupt engagerade i och som blivande socionomer är vi intresserade av olika typer av metoder för att komma tillrätta med denna typ av problematik. Vi har genom vår utbildning och genom kontakt med personer i missbruk, uppmärksammat att det finns en upplevd brist på eftervård för de som genomgått en behandling eller en fängelsevistelse. Vi har förstått att det är svårt för dessa individer att bygga upp ett nytt liv efter utskrivning eller frisläppning.

Sociologen Bengt Börjeson beskriver socialpolitiken, och menar att det är en gemensam trygghetsförsäkring för samhällets medlemmar som bistår med hjälp under kritiska skeenden i livet, så som arbetslöshet och sjukdom. När denna trygghetsförsäkring inte når vissa av samhällets invånare, ska socialtjänsten stå som deras yttersta trygghet. Socialtjänsten har då som ansvar att vara dessa människors skyddsnät (Börjeson 2009:247). Men när socialtjänsten inte kan hjälpa de mest utsatta, vilka Börjeson menar, brukar innefatta målgrupperna narkotikabrukare, prostituerade och hemlösa, tvingas kyrkan och ideella organisationer ta över. Socialtjänsten utgår ifrån den svenska nolltoleransen, vilken innebär ett totalförbud mot narkotika, socialtjänsten måste därför bedriva förändringsarbete för de människor som lever i narkotikamissbruk. Det i sig kan resultera i svårigheter för socialtjänsten att fånga upp dessa målgrupper, eftersom det kan vara ett stort steg för människor som lever i missbruk att ta hjälp av en insats som vill förändra dem. Detta leder i vissa fall till att de allra mest behövande faller mellan stolarna (Börjeson 2009:248).

I Sverige råder som ovan nämnts nolltolerans, det är med andra ord straffbart att sälja och bruka narkotika. Den svenska narkotikapolitiken eftersträvar ett narkotikafritt samhälle och satsar därmed enorma summor för att se till att narkotikabruket är så lågt som möjligt i landet. Bland annat läggs stora resurser på polisiära insatser, tullkontroll samt kriminalvården, och en majoritet av de som sitter häktade är narkotikadistributörer. Det läggs även resurser inom missbruksvården för att behandla personer som har ett missbruk (Börjeson 2009:175). Det finns insatser som enbart fokuserar på själva missbruket, och insatser som blandar in den sociala och psykiatriska bakgrundspenningen hos en individ som brukar narkotika (Börjeson, 2009:179). De behandlingsmetoder som vanligen förekommer på olika behandlingsenheter, riktar sig framförallt till förändring av individen (Börjeson 2009:181).

Sociologen Ted Goldberg (2010:270) skriver att minst resurser läggs på Harm Reduction, som innefattar skadereduceringsåtgärder för personer i aktivt missbruk. Inom Harm Reduction råder synsättet att en narkotikafri värld inte är möjlig, och metoder används för att minimera narkotikans skadeverkan både för individ och samhälle. Ett exempel på detta är substitutionsbehandling med metadon eller subutex (Goldberg 2010:263).

Vi har utifrån våra tidigare möten med målgruppen samt utifrån vårt intresse för missbruk och kriminalitet undersökt en alternativ verksamhet, som riktar sig till människor som av olika skäl hamnat utanför både samhället och de vanligast förekommande behandlingsverksamheterna.

1.1 Verksamheten

Den verksamhet som står i fokus för vår uppsats är en butik som drivs av före detta kriminella och missbrukare. Det är en ideell förening som genom samarbete med myndigheter och organisationer, exempelvis Kriminalvården, Stockholms stad och Stockholm stads bostadsförmedling, arbetar för att hjälpa människor som tidigare levt i missbruk och/eller kriminalitet, att ta sig ur detta och bli en del av samhället. Verksamheten arbetar inte med missbruksvård utan målet är att genom arbete i butiken och social gemenskap stärka individernas självkänsla och hjälpa dem skapa en ny identitet utanför missbruket. Något som skiljer verksamheten från många andra är dess acceptans för Harm Reduction, vilket är ett alternativt synsätt till nolltoleransen.

När vi läste om verksamheten som kommer undersökas i denna uppsats, blev vi intresserade eftersom verksamhetsformen fokuserar på att fånga upp individer som befinner sig utan stöd. Efter att ha läst teorier om institutioner, kom vi fram till att vi vill kalla verksamheten för en semitotal institution, dit människor kommer efter en total institution, men före integreringen ut i samhället. Därför menar vi att verksamheten är en plats emellan inspärning och utslussning. I teoriavsnittet kommer vi därför beskriva innebörden av totala institutioner, denna teori kommer vi hämta inspiration från för att särskilja den verksamhet vi undersökt med en total institution. Vi kommer jämföra vår studies verksamhetstyp med en total institution och förklara varför vi vill benämna verksamheten för semitotal.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med vår studie är att undersöka hur samhälleliga (totala och semitotala) institutioner och strukturer samverkar och påverkar en stigmatiserad individs möjlighet att återinträda i samhällsgemenskapen.

Frågeställning:

Genom att intervjua några personer som befinner sig mellan en total institution och integrering till samhället, ställer vi oss frågan: Hur förändras identiteten genom resans gång?

2. Bakgrund och forskningsläget

För att kunna förstå den typ av verksamhet vi undersökt, vill vi kort redogöra för den vård som finns tillgänglig för människor med missbruksproblem i dagens Sverige. Vi kommer dock först beskriva den rådande narkotikapolitiken i Sverige, då det är i relation till denna som missbruksvården har utvecklats. Vi vill även beskriva hur resurser inom behandlingsområdet fördelas, för att sedan länka detta till våra informanter och den verksamhet som de befinner sig i. Vi har under studiens gång insett att en genomgång av forskningsområdet gällande missbruksvård är svårt, då den kritik som riktas mot denna bland annat innefattar bristande forskning och utvärderingar. Bland annat riktar Goldberg (2010:271) kritik mot forskningsområdet om missbruksvård och behandling, och menar att det finns bristande forskning och utvärderingar inom dessa. Goldberg (2010) har själv forskat om missbruk och även kritiskt granskat den svenska missbruksvården sedan 1970-talet. Goldberg sammanfattar en del av den forskning som bedrivits inom området. Vi väljer att redogöra för delar av den forskning som han framför eftersom det påvisar en komplexitet i hur narkotikapolitiken styr behandlingsinsatser, inte forskningsresultat.

2.1 Svensk narkotikapolitik

Goldberg (2010:241) förklarar att svensk narkotikapolitik utgår ifrån så kallad prohibition, där grunden är att allt icke-medicinskt bruk av narkotika är förbjudet. Nolltolerans är ett begrepp som beskriver denna politiska inriktning. Den svenska narkotikapolitiken består av tre delar: restriktiv kontrollpolitik, vård och behandling, samt förebyggande åtgärder. Det finns även en fjärde del, skadereduktion, som innefattar skadereduceringsåtgärder för personer i aktivt missbruk. Vi kommer dock använda oss av den engelska benämningen *Harm Reduction*, då detta begrepp tycks vara mer utbrett inom litteraturen och på fältet. Inom Harm Reduction

råder synsättet att en narkotikafri värld inte är möjlig, resurser läggs därför även på att minimera narkotikans skadeverkan både för individ och samhälle (Goldberg 2010:263). Goldberg (2010:243) betonar att denna del är mycket begränsad, och att termen Harm Reduction inte används öppet inom politiken, då synsättet skiljer sig markant från prohibition.

I början av 1900-talet var rörelsen för prohibition stark i Sverige. Det var även i samband med detta som ett totalförbud på alkohol var nära att röstas igenom 1922. De som var emot förbudet menade att om alkohol förbjöds, skulle en svart marknad växa sig stor. Slutsatsen blev att ett totalförbud skulle åstadkomma fler skador och därmed riktades istället fokus på att minimera skador hos konsumenter. Detta var således en tidig form av Harm Reduction (Goldberg 2010:245). När narkotika kom in i det svenska samhället under 1960-talet, fanns dock inte dessa tankar om Harm Reduction kvar. Resonemangen ändrade istället karaktär i tron om att samhällets legalisering och normalisering av narkotika, skulle leda till att allt fler blev narkotikaberoende. Utifrån denna logik formades narkotikapolitiken mot en restriktiv kontrollpolitik, där lag och straff är de starka åtgärder som ska reducera narkotikakonsumtionen i samhället (Goldberg 2010:246).

Enligt en rapport av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningen (CAN), kan vi se att det i Sverige under 1980-talet var cirka ett tusen personer per år, som blev dömda till fängelse för narkotikabrott. Under 1990-talet var denna siffra fördubblad. Tio år senare var mer än hälften av de intagna på anstalter, missbrukare (CAN 2009:298). Goldberg (2010:270) hänvisar till en forskningsrapport av docenten Mats Ramstedt, som beräknat att cirka 75 procent av resurserna inom narkotikapolitiken läggs på rättsliga åtgärder, 24 procent till behandling, en procent till förebyggande insatser och 0,1 procent till Harm Reduction. Utifrån detta menar Goldberg att narkotikapolitiken snarare består av två starka delar, istället för tre eller fyra delar.

Det är svårt att placera den verksamhet som står i fokus för vår undersökning, i någon av dessa fyra delar som Goldberg nämner, eftersom den varken erbjuder behandling eller är en straffåtgärd, detta trots att den kan fungera som en utslussning mellan fängelse och frihet. Verksamheten har som uppgift att hjälpa människor byta inriktning i livet och bygga upp en ny självkänsla genom stöd och sysselsättning. På så vis kan de förebygga återfall i missbruk och kriminalitet, och kan till viss del kopplas till förebyggande åtgärder. De har även acceptans för substitutionsbehandling och andra läkarutskrivna mediciner, vilket gör att de

indirekt kan kopplas till Harm Reduction, trots att de själva inte arbetar direkt för det. Verksamheten befinner sig således mellan förebyggande åtgärder och skadereduceringsåtgärder, och därmed bland de delar som får absolut minst resurser tilldelade sig.

2.2 Forskning gällande behandling

Vi har tittat närmare på vilka slags behandlingsmetoder som är vanliga inom missbruksvården, vilket vi kommer förankra i den forskning som vi utifrån Goldberg tar upp nedan. Börjeson (2009:181) skriver att de behandlingsmetoder som vanligen används inom missbruksvården är: *social färdighetsträning, kognitiv beteendeterapi (KBT) och jagstärkande/stödjande terapi*. Andra vanliga behandlingsmetoder är *lösningssökande arbetssätt* och *Minnesota-/tolvstegsmodellen*. Detta bör således vara de metoder som 24 procent av resurserna inom narkotikapolitiken läggs på. Det som är gemensamt för dessa är att de alla innefattar terapi i någon form, samt att drogfrihet som mål och under behandling är ett krav.

Goldberg (2010:271) beskriver hur de svenska vård- och behandlingsinstitutionerna sedan 1960-talet i samklang med den rådande narkotikapolitiken, varit inriktade på att göra människor helt drogfria. På 1980-talet genomfördes en jämförande studie av 31 behandlingshem i Sverige, detta menar Goldberg (2010:272) är den enda, så pass omfattande studien som gjorts i en svensk kontext. Uppföljningen på de 1163 personer som ingick i studien, visade att om kriterierna inkluderar total drogfrihet, ingen kriminalitet och att de ska ha bostad, egen försörjning och stabil livssituation i övrigt var det endast 15 procent som lyckats. Uppföljningen som gjordes åtta år senare visade att 75 procent av studiedeltagarna antingen hade avlidit eller var i aktivt missbruk och/eller kriminalitet.

Goldberg tar även upp en kunskapssammanställning av psykosocial behandling från 2001. Bland annat framgår att psykoterapier (bland annat KBT) har medelhög effekt på opiatmissbrukare under första året, att omlärande behandling (exempelvis tolvstegsmodellen) kan ha en *liten* effekt på kokainmissbrukare det första halvåret och att *inga* effekter kan ses gällande psykosocial behandling vid cannabissmissbruk. Denna sammanställning har dock fått mycket kritik, då den bland annat mixtrar olika behandlingsmetoder, därav finns svårigheter att se vad som jämförs. Den anses ha så pass starka brister att socialtjänsten inte bör använda

sig av den (Goldberg 2010:274). Detta är av intresse då vi gör kopplingen till de, som Börjeson menar är de vanligaste behandlingsmetoderna i Sverige idag.

Socialstyrelsen gav 2007 ut en skrift som heter *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård*. Goldberg förklarar att detta är en skrift som riktar sig till socialtjänsten och andra verksamheter som arbetar med personer med missbruksproblematik. Skriften ska verka som kunskapsunderlag i vilka behandlingar som lämpar sig i olika fall. Han ställer sig dock kritisk till skriften och menar att den inte innefattar konkreta råd eller riktlinjer om behandlingsmetodernas verkan, vilket skriften från början ger intryck av att ha. Goldberg poängterar även att det saknas evidensbaserad kunskap gällande långsiktiga behandlingsresultat och menar att detta är en tämligen viktig del om man ska ge ut en skrift med riktlinjer för behandling (Goldberg 2010:274).

Goldberg (2010:276) menar att det går att urskilja en förändring inom forskarvärlden, att istället för att propagera för den ena eller den andra behandlingen, förs nu diskussionen om vilka andra faktorer som spelar in när en person ska sluta missbruka. Även andra forskare har börjat belysa dessa faktorer. Börjeson (2009:184) beskriver att det som är effektivt i de flesta behandlingar, är framförallt behandlarens förmåga att ge klienten hopp och behandlarens visade engagemang i klienten. Han menar att det ger mer tyngd, än vilken metod som faktiskt används.

När vi inför uppsatsen sökt på tidigare forskning och utvärderingar, fann vi att Socialdepartementet 2011 gjort en omfattande utredning som genererade i ett sjuttiofem förslag till reformer inom missbruksvården. Bland annat föreslogs tydliggörande av kommuners och landstingets vårdansvar för en effektivare vård, stärkt ställning för individen, medel att tidigare upptäcka människor i riskzonen för missbruk, utveckla alla steg i tvångsvårdsprocessen och bättre samverkan mellan de olika instanserna från kommun, landsting, polis och kriminalvård. Vidare gavs även konkreta förslag på förbättring inom arbetsmarknadspolitiken och socialförsäkringen så att personer med missbruk ska kunna behålla sin anställning, en större individanpassning av vården, utveckling av boenden och sysselsättning för personer med missbruk, och sist men inte minst föreslogs även bättre system för kvalitetssäkring, forskning och kompetensutveckling inom missbruksvården (Regeringen 2011).

När vi sökte vidare, fann vi att resultatet av denna utredning och dess reformförslag mött kritik av verksamma inom området. Vi fann en kritisk debattartikel skriven av Lars Ahlin ordförande för Sveriges Psykologförbund, Jörgen Engel ordförande i Svensk förening för beroendemedicin, Claudia Fahlke professor för Centrum för forskning och utbildning kring riskbruk, missbruk och beroende, och Marie Wedin ordförande för Sveriges Läkarförbund. I artikeln beskriver de att utredningen är den mest omfattande granskningen av missbruksvård som någonsin gjorts i Sverige och att utredningen pekar på allvarliga brister inom missbruksvården. De beskriver i artikeln att regeringen i början av 2013 redovisade de resultat och de reformer som utredningen lett till. Artikelförfattarna riktar skarp kritik och besvikelse över regeringens handlande och förklarar att regeringen avfärdat nästintill alla utredningens förslag (Ahlin, Engel, Fahlke & Wedin, 2013).

Vi har angett exempel på några av de större utvärderingar som gjorts i Sverige. Varav en visar på negativa resultat, en anses oanvändbar på grund av kraftiga metodfel och en tredje utger sig för att vara riktlinjer, men visar sig vara obrukbar att arbeta efter, då den inte bygger på faktisk forskning. Den fjärde och sista som vi gett exempel på är en gedigen utvärdering, men som inte fått något större gehör rent politiskt.

3. Metod

3.1 Hermeneutik

Den förförståelse vi har kan hämtas ur våra egna livserfarenheter, men innefattas även av det socionomprogram vi studerat vid, vilket har som inriktning storstadsprofil. Vanliga storstadsproblem rör sig om segregation i alla dess former, bland annat segregationen från arbetsmarknaden och samhällslivet för de personer som lever eller har levt i missbruk. Vi valde detta program med grund av dess fokus på problematiken i storstäder, därför ligger vårt intresse som grund för uppsatsens fokus. Vi anser att det viktiga i att kunna närma sig problemen i storstaden, är att rikta sig till de individer som erfar dessa. Genom dem kan vi försöka skapa djupare förståelse kring varför exempelvis vissa individer utesluts från övriga samhället. Därför har vi valt att använda oss av den hermeneutiska metoden, för att tydligare belysa det vetenskapliga perspektiv vi analyserar vårt material utifrån.

Pedagogen Per-Johan Ödman (2005:10) förklarar att hermeneutiken i sig innebär att det finns olika sätt att förstå världen eller ett visst fenomen på. Historikern i journalistik Torsten Thurén

beskriver att hermeneutiken är en vetenskaplig metod som grundas i humanismen, och att den går ut på att skapa *förståelse*. Thurén (2010:94) menar att hermeneutiken betyder *tolkningsläran*, och vid sidan av positivismens logik och sinnen bygger den på olika kunskapskällor. Detta skiljer hermeneutiken från positivismen, eftersom positivismen snarare går ut på att genom fakta grundad på de erfarenheter vi får av våra sinnen, intellektuellt *begripa* något. Ödman (2005:36) förtydligar att hermeneutikens främsta kunskapsform är själva tolkningen, precis som att positivismens kunskapsform är informationen. Hermeneutiska kunskapskällor grundas genom *introspektion* och *inkännande/empati*, vilket innebär att vi kan förstå andra individers känslor och erfarenheter genom den förmåga vi har att se oss själva inifrån. Detta använde vi oss av under intervjuerna med våra informanter. Genom våra tolkningsmöjligheter har vi kunnat tyda informanternas beskrivningar. Thurén (2010:95) beskriver att inom hermeneutiken söker vi därför djupare förståelse kring hur och varför något förekommer och vad det innebär för människorna i fråga.

3.2 Reliabilitet och validitet

Socialpsykologen Jan Trost menar att reliabilitet och validitet kan vara svårt att överföra till kvalitativa studier, då begreppen härstammar från den kvantitativa forskningsmetodik (Trost 2010:133). Trost (2010:132) menar att reliabilitet innebär att man genom kvantitativa studier mäter någonting och anger värden på variabler, och att mätningen ska ge samma resultat vid en senare undersökning. Dock är inte människan konstant utan ingår i en process, vilket gör att sannolikheten att svaren i exempelvis en intervju skulle förändras genom tid är stor. Därmed blir det svårt att tala om reliabilitet vid kvalitativa studier. Trost (2010:133) skriver att validitet i traditionell mening innebär att man i sin forskning mäter det man avser mäta, att man använder rätt mätinstrument i sin studie för att svaren ska besvara frågan. I kvalitativa studier strävar dock forskaren vanligtvis efter att *förstå* hur informanten uppfattar ett visst ord eller händelse, vilket gör denna del något malplacerad. Även sociologen Martyn Denscombe (2010:378) påvisar svårigheten att överföra detta begrepp på kvalitativa studier, men understryker ändå vikten av trovärdighet, det vill säga validitet, oavsett om det är en kvalitativ eller kvantitativ studie.

Utifrån vår undersökning kan vi relatera till Trosts och Denscombes tankar gällande reliabilitet och validitet i kvalitativa studier. Människor förändras genom tiden och våra informanter befinner sig i en process, där de försöker bryta upp från en tidigare livsstil. Detta kan innebära att om vi återkommer med samma studie om ett halvår, kan mycket i deras liv

eller inre ha förändrats så pass att deras svar i intervjun färgas av det. När vi tolkat det material vi fått fram av våra informanter, använde vi det som professor i socialfarmaci John Lilja kallar *den hermeneutiska cirkeln*. Först tydliggjorde vi våra respektive förförståelser av textens helhet, sedan kunde vi tolka delarna av texten. Genom *empati* kunde vi sätta oss in i informanternas sociala situation, utifrån våra tankar kunde vi i och med det skapa förståelse. Genom våra utformade frågor till texten, kunde vi utifrån det börja tolka den (Lilja 2005:275). Ödman (2005:10) tar upp tolkningsprocessen i hermeneutiken, och som användare av den metoden, har vi i våra försök att tolka människornas livssituation, förståelse av att vi i dessa tolkningar färgats av våra egna respektive förförståelser och föreställningar om dessa individers känslor och erfarenheter. Detta eftersom vi inte kan skala bort oss själva och våra respektive livsuppfattningar när vi tolkar. I den kontext vi gjorde intervjuerna, har vi i den mån det går hög validitet. Detta i och med att vi konstant ifrågasätter våra förförståelser och hur dessa färgar tolkningarna av materialet. Vi upplever att vi nått informanternas känsla för det sammanhang de befinner och befunnit sig i. Vi anser att vi bidragit med ökad förståelse för den problematik som dessa människor ställs inför.

3.3 Kvalitativ metodik

Etnologen Magnus Öhlander (2001:30) förklarar hur kvalitativa och kvantitativa metoder kompletterar varandra i forskningen och ger olika typer av kunskap. Att målet med kvalitativa metoder är att samla in ett sådant innehållsrikt material som möjligt, med fokus på djupet, medan kvantitativa metoder där mängden material och dess variation är det mest relevanta. Valet mellan kvantitativa och kvalitativa metoder är således ett val mellan bredd och djup i en studie. Då vår studies fokus ligger på enskilda individers upplevelser och åsikter, faller sig därmed valet av en kvalitativ metod naturligt.

3.4 Tillvägagångssätt

Vi har använt oss av Sociologen Erving Goffmans teori om totala institutioner på så vis att vi tar inspiration av teorin. Vi kommer använda vissa delar av Goffmans teori för att påvisa likheter och skillnader mellan den verksamhet vi undersökt med de andra behandlingsverksamheter våra informanter nämner. Vi inspireras av Goffmans teori och kan se att det finns likheter med den totala institutionen och dessa behandlingsverksamheter.

Vi har avgränsat oss till en verksamhet som riktar sig till människor som levt i kriminalitet och/eller missbruk, och som vill förändra sitt tidigare leverne. Verksamheten fokuserar på gemenskap och integrering genom sysselsättning. Vi har använt ett brukarperspektiv där vi genom en hermeneutisk metod samt kvalitativa intervjuer gjort fyra semi-strukturerade intervjuer. Dessa intervjuer genomfördes med en som är ordförande för verksamhetens styrelse, två som arbetar där och en fjärde som tidigare arbetat på verksamheten. På så vis får vi en djupare bild av informanternas livsresa genom totala och semitotala institutioner, vilket vi i vår frågeställning syftar till. Med ett brukarperspektiv utgår vi från att det är brukarna själva (i detta fall våra informanter) som alla är före detta missbrukare/kriminella, som besitter relevant kunskap kring den aktuella verksamheten och sin livssituation. Istället för att låta professionella vara språkrör för denna målgrupp. Vi vill lyfta fram detta perspektiv för att bidra med vidare kunskap om verksamhetens form – vilket kan vara viktigt i utformandet av framtida verksamheter.

Denscombe (2010:233) beskriver att intervjuer i forskningssammanhang lämpar sig väl i situationer där forskaren vill gå in på djupet i studien. När en forskare undersöker erfarenheter eller upplevelser hos människor eller om studien berör känsliga frågor, lämpar sig även intervjuer av etiska skäl. Därför har vi valt intervjuer som datainsamlingsmetod, eftersom vi då kan samtala kring informanternas liv på ett mer naturligt sätt. Detta kan vi återkoppla till den hermeneutiska metoden, då den utgår ifrån att forskaren ska ha förmåga att genom lyhördhet och empati tolka informanternas känslor, erfarenheter och upplevelser. Denscombe (2010:235) beskriver semi-strukturerade intervjuer och menar att det innehåller en del konkreta frågeställningar, men att man som intervjuare ändå låter samtalet utvecklas utifrån informanten.

Vi använde oss av en färdig lista med frågor som vi skapat, men var samtidigt flexibla för hur samtalet fortkred, så att informanterna kunde utveckla sina tankar. Vi använde vår lista som ett komplement till deras berättelser, så att en jämförelse mellan utsagorna var möjlig. I urvalet av våra informanter använde vi oss av det som Denscombe (2009:38) beskriver som snöbollsurval. Detta innebär att urvalet bestäms genom att en person hänvisar till nästa person. Vi tog således kontakt med verksamhetsansvarig och fick en första intervju. Han hänvisade oss till de andra informanterna genom att fråga de som arbetade om någon ville ställa upp på intervju. Vi inser att detta kan ha påverkat validiteten, då kritiska röster kan ha valts bort. Dock upplevde vi att verksamhetsansvarig var angelägen om att så många som

möjligt skulle få komma till tals. Tre intervjuer genomfördes på verksamheten, där informanterna arbetar. Väl på plats genomfördes intervjuerna på olika sätt. Detta för att vi ville ge informanterna möjlighet att själva bestämma vilken miljö de önskade genomföra intervjun på. En intervju genomfördes i informantens lägenhet. Samtliga intervjuer spelades in och transkriberades för att säkerhetsställa en fullständig dokumentation av materialet. Vi informerade om att vi skulle säkerhetsställa informanternas anonymitet samt att de närsomhelst hade rätt att avbryta intervjun, eller välja att inte besvara vissa frågor. Vår analysdel är sedan utformad utifrån essensen av informanternas utsagor.

3.4.1 Informanter

Det som sammanför våra informanter är det faktum att de arbetar eller har arbetat på den verksamhet vi undersöker. De har alla befunnit sig inom kriminalvården eller inom missbruksbehandling tidigare i livet, en eller flera gånger. Vi har fingerat informanternas namn, för att säkerhetsställa deras anonymitet.

Informant 1, som vi kallar Fredrik, driver verksamheten. Han berättade om verksamheten och om hur den påverkar personalen. Vi höll till i ett rum där det rörde sig annan personal, en del blev nyfikna och deltog därför i samtalet. Denna intervju utgick ifrån Fredriks berättelser snarare än utifrån vår lista. Intervjun utgick även från informant 2, som vi kallar Carl. När personalen skulle äta lunch, frågade Carl oss om vi efteråt ville intervju honom enskilt, vilket vi naturligtvis ville göra. Därav fick vi intervju 2, det skedde enskilt med Carl på ett mindre kontor. Då valde vi att utgå från vår lista med frågor, men vi var flexibla och lyhörda inför vad Carl hade att berätta. Intervju 3 skedde ett par dagar senare när vi återkom till verksamheten. Då valde vår informant som vi kallar Filippa, att sitta i kafeterian. När vi ställde frågor som var inriktade på hennes bakgrund, uppfattade vi att hon hade svårt att besvara detta. Vi ville av etiska skäl inte pressa henne, utan valde att bortse från dessa frågor. Informant 4, som vi kallar Gustaf, arbetar inte längre på verksamheten. Han kom således med ett något annorlunda perspektiv. Vi träffade honom för intervju i hans lägenhet och följde till viss del vår intervjuguide, men lät även detta samtal utvecklas utifrån hans berättelse.

Det vi upplevde var positivt med intervjuprocesserna var den varierande grupp vi kom i kontakt med, alla hade skilda erfarenheter av vistelser på totala institutioner, men även på denna semitotala verksamhet. Det vi kunde ha gjort annorlunda, är bland annat att vi hade kunnat förbereda Filippa på ett annat sätt innan intervjun, så att hon hade känt sig mer trygg

med oss. Dock kan Filippas tystnad även berott på att hon känner sig färdig med att fokusera på de negativa delarna i sitt liv, eftersom hon upplevdes vara mer öppen då vi frågade kring hennes nuvarande situation. Vi tolkar detta som att hon vill se framåt, inte bakåt.

3.5 Etiska överväganden

Trost (2010:61) betonar att säkerhetsställandet av anonymitet är en mycket viktig del i forskning. I denna uppsats har vi valt att anonymisera verksamheten och våra informanter genom att använda oss av fingerade namn. Vi väljer att anonymisera verksamheten, framförallt för att säkerhetsställa verksamhetsansvarigs anonymitet, men även de andra som deltagit. Vi benämner deras arbetsplats som Verksamheten. Då vår uppsats behandlar känsliga ämnen har vi varit noga med att känna av hur informanterna reagerade på frågorna. Informant 3, Filippa, var som ovan nämnts fåordig om sin bakgrund vilket vi tog hänsyn till. Trost (2010:124) menar att intervjuaren befinner sig i ett överläge gentemot informanten, genom att forskaren vet frågorna i förväg. Innan intervjuerna diskuterade vi detta, vi bestämde oss för att om vi upplevde att någon av informanterna verkade ha svårigheter att besvara frågor, skulle vi gå vidare och undvika det specifika ämnet. Informantens integritet gick således före vår datainsamling.

4. Teoretiska utgångspunkter

Vi kommer analysera det empiriska materialet med hjälp av teorier om identitet, totala institutioner och stämpling, vi använder oss också av stigma-begreppet. Vi använder stämpling-begreppet, då vi anser att missbruket och utanförskapets ytterligare dimensioner behöver uppmärksammas, inte enbart beroendeproblematiken. Eftersom vår frågeställning har fokus på identitetens förändring genom institutioner, kommer vi även beröra teorier om identitet. Vi kommer utifrån det analysera institutionens betydelse för nyskapandet av identitet. Vi inleder den teoretiska genomgången med den symboliska interaktionismen, vi kommer i första hand att fokusera på *socialisationen*, då detta är en form av interaktionsprocessen och identitetsskapandet.

4.1 Symbolisk interaktionism

Vi använder oss av det vetenskapliga perspektivet symbolisk interaktionism, eftersom det speglar vår studies utformning. Eftersom perspektivet har sin inriktning på samspelet mellan aktör och struktur, där de båda anses vara rörliga processer, kan vi i vårt material inhämta den

dynamiska relation som informanterna har gentemot omvärlden och tvärtom. För att förstå den symboliska interaktionen ska vi förklara hur socialisering kan se ut genom sociologen Joel M. Charon (2001:61). Han skriver att människor genom livet lär sig vara sociala. Vi lär oss att interagera och ha förståelse för varandra. Vi lär oss olika roller, värderingar och föreställningar som andra vill att vi ska lära oss. På så sätt socialiseras människor för att fungera i det sociala. Det sätt vi samspelar med andra på är ingenting vi föds med, inte heller något vi lär oss genom imitation, utan det skapas och återskapas då världen baseras på symboler. Charon (2001:62) menar att vi genom att vara överens om tolkningen av språkliga symboler gör samhället möjligt, eftersom de är grunden för kommunikation. Genom symboler, det vill säga gemensamma överenskommelser som att rött betyder stanna i trafiken och att kriminalitet betyder avvikelse från normen, lär vi oss agera på vissa sätt och bli en del av samhället.

Sociologen George Ritzer som i boken *Sociologisk teori* tolkar filosofen George Herbert Mead skriver att *signifikanta symboler* är en form av gest, vilken människor reagerar lika på. Att när vi tolkar dem på samma sätt blir de signifikanta, och det är genom signifikanta symboler som vi uppnår kommunikation. Den muntliga gesten *språket*, har enligt Mead störst chans att bli signifikanta symboler och dessa symboler har stor möjlighet att anpassa individens beteende (Mead 1934/1976, se Ritzer 2009:294). Symbolerna skapar då enligt Ritzer (2009:295) möjligheter till symbolisk interaktion, vilket medför att människor kan samspela på ett mer avancerat plan än enbart genom gester. Exempelvis kan kriminalitet eller missbruk bli en signifikant symbol och därmed leda till ett stigmatiserande av dessa grupper, eftersom de kan tolkas som avvikare. I relation till samhället bär vi konstant med oss dess norm, vilken symboliska interaktionister benämner som den signifikanta andra, och vilken vi använder för att tolka och kontrollera oss själva genom dess tillrättavisande. Ritzer (2009:300) menar att Mead definierar begreppet institution som *samhällets ömsesidiga levnadsvanor* och åsyftar att under särskilda situationer reagerar samhället på liknande sätt gentemot individen. Detta är ett sätt för samhället att kontrollera våra handlingar. För att exemplifiera vill vi nämna nolltoleransen, vilken också kan ses som en signifikant symbol. Detta då samhället reagerar på ett ömsesidigt sätt gentemot de personer som brukar narkotika, genom att kontrollera och markera de handlingar som inte går ihop med de normer och regler som samhället uppbringat. Ritzer (2009:300) menar att enligt Mead är människor inga utpräglade samhällsmedlemmar innan de reagerar på sig själva på samma sätt som samhället reagerar på dem, det vill säga utifrån samhälleliga normer och regler.

4.2 Identitet

Begreppet identitet är komplext då det tillskrivits flera betydelser. Nils Hammarén, doktor i socialt arbete och Thomas Johansson, professor i socialpsykologi diskuterar vad begreppet identitet innebär i sin gemensamma bok *Identitet*. De menar att det finns fler perspektiv och teorier gällande identitet, och för att påvisa dess mångfacetterade betydelse presenterar författarna olika perspektiv. Vi kommer lägga fokus på perspektiven om *identitet som social roll och process* och *kollektiv identitet*.

4.2.1 Identitet som social roll och process

Hammarén och Johansson redogör för en identitetsbeskrivning som sociologen Peter Berger utformade på 1970-talet. Berger utgår ifrån den symboliska interaktionismen och vi utgår ifrån två av hans förklaringar angående identitet, vilka är: *Relativ öppenhet*, som innebär att identiteten inte längre definieras utifrån familj eller tillhörighet, utan att personen själv har en aktiv del i sitt identitetsskapande. Detta innebär således att det finns möjlighet till identitetsarbete. Berger förklarar också identitet genom *Differentiering*, där individen till viss del har en stabil men även en komplex identitet, då personen i fråga konstant förflyttas mellan olika sociala miljöer. Han menar att samhällsklimatet förändras och de fasta rollerna blir mer flytande (Berger 1974, se Hammarén & Johansson 2009:28). Vi kommer i vår analys koppla Bergers beskrivning av identitetsskapande och komplexa identiteter till den verklighet våra informanter befinner sig i.

4.2.2 Kollektiv identitet

Ett annat perspektiv som Hammarén och Johansson tar upp, handlar om kollektiva identiteter. De hänvisar till socialantropologen Benedict Anderson som lägger stor vikt vid nationstillhörigheten för skapande av identitet. Anderson beskriver hur kollektiva identiteter bygger på mentala föreställningar om gemenskap. Trots att det inom ett lands gränser finns människor som lever under skilda förhållanden, kan dessa känna gemenskap genom sin nationstillhörighet (Anderson 1993, se Hammarén & Johansson 2009:38). Anderson förklarar att kollektiva identiteter således bygger på ett likhetstänkande, att människor förenas i gemensamma intressen, normer och värderingar. En aktuell fråga idag är vad som händer med dem som inte passar in. Segregation och svårigheter att komma in i samhället och arbetsmarknaden skapar både fysiska och psykiska skillnader mellan människor. Sammanfattningsvis skriver författarna att identitet handlar om gemenskap, kollektiv

tillhörighet och att identiteten sammanför oss med samhället (Anderson 1993, se Hammarén & Johansson 2009:40).

4.3 Totala institutioner

I teorin om *Totala institutioner* skildras olika institutioner i samhället, men även hur de som vistas på institutioner upplever denna isolering gentemot omvärlden. Denna teori hjälper oss begripa identitetens förvandling i och med individers intagning på institutioner.

Goffman (2009:19) liknar den totala institutionen vid en *social hybrid*, som inkluderar en *boendegemenskap* men också en officiell organisation. Den totala institutionen beskrivs av Goffman (2009:13) som en social miljö att bo och arbeta på. Det är en plats där ett flertal personer under en längre tid lever tillsammans. Dessa personer kan liknas vid en homogen grupp, då de befinner sig i ett liknande tillstånd och är avskilda från övriga samhället. Goffman skriver att till skillnad från det liv andra samhällsmedborgare i det moderna samhället lever, där han eller hon ständigt möter nya människor och ständigt nya sysslor. Så möter individer som lever i en total institution endast samma människor som i regel också sysslar med samma saker. På totala institutioner finns därför ingen åtskillnad mellan dessa arenor, så som var man arbetar, roar sig eller sover.

Goffman (2009:15) skriver att när individer förs samman i institutioner för att lyda och bevakas, kan vi i totala institutioner se en motsättning mellan de som bevakar och de som blir bevakade. Motsatsen finns inte enbart i relationen bevakning och kontroll, utan även genom den begränsade kontakt de bevakade har med omvärlden, till skillnad från bevakarna som endast arbetar på den totala institutionen (Goffman 2009:16). Goffman (2009:44) menar även att totala institutioner regleras genom förmåner och bestraffningar, dessa kan ske via administrativa åtgärder eller genom förflyttning till annan avdelning, beroende på hur samarbetsvillig man är. Utifrån denna korrigering av individer, menar Goffman (2009:20) att totala institutioner förändrar de intagnas identitet. Detta kan vi koppla till nolltoleransen på behandlingsverksamheter, att man genom denna administrativa åtgärd försöker korrigera individers beteende i relation till återfall.

På det sätt som vi tolkar Goffmans beskrivning om totala institutioner, kan vi se att det finns totala inslag i de olika behandlingsverksamheter som våra informanter nämner under uppsatsens gång. Vi inspireras av Goffmans teori genom den koppling vi ser mellan totala

institutioner och bestraffningar på olika behandlingsverksamheter. Avstängning och utskrivning på grund av behandlingsverksamheters nolltolerans är exempel på de bestraffningar vi, genom våra informanter, kan förnimma förekommer. Vi tar delar av Goffmans teori om totala institutioner och applicerar dessa på verksamheter med nolltolerans. Vi inspireras således av teorin för att kunna beskriva den semitotala verksamhet som vi undersökt. Den verksamhet vi undersöker är inte total på det sätt som exempelvis ett fängelse, de som befinner sig där är närvarande under en viss tid på dygnet, men genom att verksamheten är styrd genom administrativa regler finns drag av den totala institutionen.

4.3.1 Semitotal institution

Den verksamhet vi undersökt har som nämnts likheter med den totala institutionen. Dessa är bland annat att ett antal personer under en viss period arbetar, umgås och i vissa fall bor tillsammans. Det är en homogen grupp på det vis att man måste ha levt ett visst liv för att kunna vara en del av gruppen och för att få arbeta där. Vi har valt att kalla verksamheten semitotal institution, eftersom den inte är helt total, som i ett fängelse eller behandlingshem. Inte är den heller helt fri, eftersom flera av dem som arbetar där inte verkar ha ett annat alternativ förutom valet om fängelsevistelse istället. Det semitotala handlar därför om det mellanläge efter total institution och innan tillgången till det övriga samhällslivet. På den semitotala verksamheten finns det bestämmelser om att alla som arbetar ska vara nyktra, annars får de gå hem för att nyktra till. Den skillnad vi kan se mellan verksamheten och de totala institutioner vi syftar till, i detta fall olika behandlingsverksamheter, är att personen i fråga inte blir bestraffad, utan istället får en ny chans att komma tillbaka. Goffmans teori hjälper oss att få ökad förståelse av olika institutioner. Verksamheten i sig vill vi inte likna vid en total institution, men kan istället liknas vid en institution där en grupp människor lever, arbetar och i vissa fall bor tillsammans. Vi vill se det som en semitotal institution, ett mellanläge där människor så småningom ska komma vidare i livet.

4.4 Stämpling

Den som vistas på en total institution av samhället kan betraktas som avvikare, och betraktas man som avvikare, blir man en avvikare och bär således på ett, vad Goffman benämner som stigma. Stigma innebär något som är *ovanligt* och *nedsättande*. En människa blir avvikande i relation till det normala, och vem som definieras som avvikande beror på vilken social miljö personen befinner sig i (Goffman 2011:9). Goffman var verksam i Amerika under mitten av 1900-talet, men trots att hans teori om stigma är högst aktuell idag vill vi istället lägga störst

fokus på Goldbergs stämplingsteori, då denna är mer kopplad till samtiden och en svensk kontext. Vi vill även använda oss av stämplingsteorin då vår frågeställning har fokus på identitetsförändring. Dock kommer vi under denna teori om stämpling, inflika med Goffmans stigmateori, då vi finner det oundvikligt att tala om stämpling utan stigmatisering.

Utifrån Goldbergs teorier om stämpling, kan se hur en negativ självbild byggs upp tidigt och sedan bibehålls genom livet. Goldberg (1997:129) skriver att sociologen Charles Horton Cooley redan under tidigt 1900-tal använde sig av begreppen *karriär* och *stigma*, vilka kom att bli grundläggande begrepp inom den stämplingsteoretiska läran. Stämplingsteorin innehåller olika delar som kan skilja sig åt beroende på författare eller teoretiker, men det som sammanför stämplingsteoretikerna är det symboliskt interaktionistiska perspektivet kring avvikande beteende. Beteende utvecklas enligt detta perspektiv genom en livstid och begreppet *karriär* används ofta för att beskriva den process som leder till avvikelse från samhället.

Goldberg hänvisar till Cooley och menar att det som anses vara avvikande inte är beständigt, utan uppkommer utifrån andras respons på beteendet, detta innebär att samma beteende kan vara avvikande i ett sammanhang men inte i ett annat (Cooley 1902/1922, se Goldberg 1997:131). Goffman (2011:11) menar att det inte är en persons egenskaper i sig som skapar ett stigma, utan att det är i relationen till andra människor som stigmat uppstår. Det är därför viktigt att inte enbart föra ett förändringsarbete med fokus på individen, utan att även förändra samhällets inställning, syn och kunskap kring dessa människor. När en individ ser sig själv som *normal*, men genom andra ses som avvikare, skapas något som Goffman (2011:40) kallar *moralisk karriär*. Eftersom den avvikande ser sig själv från splittrade synvinklar, uppstår en komplexitet som skapar en osäkerhet i dennes identitet. Detta leder i sin tur till att individen börjar se sig själv utifrån vad samhället tillskriver denne. Goldberg (1997:133) menar att ett avgörande steg i riktning mot ett varaktigt avvikande beteende, är att tidigt offentligt stämplas som en avvikare, exempelvis genom att som barn eller ungdom placeras på uppfostringsanstalt eller i fängelse.

4.4.1 En stämplingsteoretisk modell

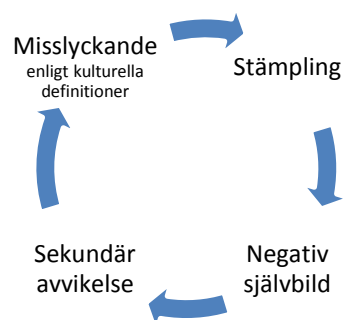
Goldberg har utformat en stämplingsteoretisk modell för att förklara processen kring varför en del utvecklar en avvikarkarriär och andra inte. Liksom Goffmans (2011:9) teorier om att ett stigma skapas i relation till andra människor, menar även Goldberg att det är i interaktion med

andra som stämpling bildas. Goldberg går dock till skillnad från Goffman, längre bak i tiden och menar att processen ofta börjar redan när små barn får en självbild. Goldberg beskriver begreppet självbild, och förklarar det som individens uppfattning om sig själv satt i relation till det ideal som samhället tilldelar en människa. Goldberg (1997:136) menar att barn föds utan självbild och att denna utvecklas i bemötande med andra individer i barnets närhet, detta kallas barnets *signifikanta andra*. När ett barn utvecklar en negativ självbild, beror det på att barnet genom interaktion med andra lärt sig att dennes personlighet inte stämmer överens med samhällets ideal.

Goldberg förklarar avvikarkarriären utifrån fyra stadier: *Föräldrars stämpling*, *Samhällelig stämpling*, *Sekundär avvikelse* och *Avvikelsespiralen*. Goldberg (1997:138) beskriver hur ett barns föräldrar är dess första signifikanta andra och att den första stämplingen kommer från föräldrarna. Alla barn måste lära sig att vissa beteenden inte är önskvärda, och det är föräldrarnas uppgift att genom uppfostran lära barnet detta. Goldberg förenklar sitt resonemang om *föräldrars stämpling* genom att förklara två typer av reaktioner gentemot ett felaktigt beteende hos barnet. Det ena är de föräldrar som tar avstånd från de handlingar som barnet gör och det andra är de föräldrar som tar avstånd från barnet självt. Barnen till de sistnämnda föräldrarna lär sig efter många sådana reaktioner, att det inte är beteendet som är felaktigt utan barnet själv som människa. Detta är föräldrarnas stämpling, vilket är det första stadiet i avvikarkarriären.

Vi kan i detta resonemang se hur Goldberg är kopplad till symbolisk interaktionism, eftersom synsättet genereras av hur vi tidigt socialiseras in i det samhälle vi lever i. Goldberg (1997:141) förklarar vidare att när barnet växer upp och skapar kontakter utanför hemmet, ökas andelen signifikanta andra som ger respons på barnets beteende. Även då kommer en del barn lära sig att det är dem själva, inte beteendet, som det är fel på. Goldberg konstaterar även att det finns ett tydligt mönster, att de barn som stämplats av sina föräldrar även kommer stämplas av samhället. Det andra stadiet i avvikarkarriären är *samhällelig stämpling*. När ett beteende inte stämmer överens med självbilden, kommer barnet försöka förändra antingen beteendet eller sin självbild för att minska inkongruensen. Det är dock svårt att förändra en tidigt etablerad negativ självbild och därmed tenderar dessa barn att handla på ett sätt som lever upp till denna negativa självbild, istället för att agera på ett sätt som ger fler positiva reaktioner. Det tredje stadiet i avvikarkarriären benämner Goldberg (1997:147) som *Sekundär avvikelse*. Ofta sker detta när barnet kommit upp i tonåren. När en

stämpningsprocess gått så pass långt att individen har en fast övertygelse om att hon är en dålig människa, fungerar inte individen längre som andra. Någon med en positiv självbild skulle förmodligen upphöra med ett beteende som skapar negativa reaktioner. Medan en individ med en etablerad negativ självbild inte ser reaktioner som en hjälp att förstå vilket beteende som leder in i den sociala gemenskapen. Negativa reaktioner blir enbart en bekräftelse på att hon är en dålig människa. Goldberg (1997:148) poängterar att när en person väl har en negativ självbild, har samhället svårt att utöva kontroll över personen. Han hänvisar till ett citat av sångpoeten Bob Dylan: “When you ain't got nothing, you've got nothing to lose”. Det fjärde och sista stadiet i modellen är *Avvikelsespiralen*. Stämpling orsakar en negativ självbild, vilken leder till en sekundär avvikelse, vilket är ett misslyckande enligt kulturella definitioner. Detta är en försämring av tredje stadiet och i detta läge är personen vanligen avvikande på ett flertal sätt, exempelvis genom missbruk, distribuering av narkotika eller prostitution. Detta ger många negativa reaktioner från omvärlden och individen befinner sig i en ond spiral. Tillslut finns enbart den absoluta botten kvar, där personen måste välja mellan förändring eller döden (Goldberg 1997:151).

Många av de som arbetar inom verksamheten vi undersöker, har länge levt i utanförskap och besitter ett stigma gentemot samhället. Deras identitet tillskrivs därmed av hur samhället ser på dem. Goffman (2011:28) förklarar att i forum då individer har liknande stigma, kan de finna acceptans från varandra. I detta forum kan avvikarna plötsligt bli sedda som *normala*. I denna kontext och interaktion behöver avvikarna inte längre försöka leva efter de förväntningar som allmänheten målat upp som riktlinjer, utan Goffman menar att den *faktiska sociala identiteten* synliggörs och får lov att finnas. Såsom det framkommer i vårt intervjumaterial, är självbild och självkänsla någonting som många i denna målgrupp har problem med. Vi kommer återkoppla till Goldbergs tankar kring självbild och Goffmans

tankar kring stigma i vår analys, för att se huruvida denna aktuella verksamhet kan ha inflytande på den grupp av människor som hamnat i denna onda spiral.

5. Resultat och analys

Vårt syfte knyter an till hur samhällsliga institutioner samverkar och påverkar en stigmatiserad individs möjlighet att återinträda i samhället. Där vi redogör för forskningsläget, kan vi se hur de flesta verksamheter som riktar sig till missbrukare i enighet med den narkotikapolitiska nollvisionen, kräver total drogfrihet (Goldberg 2010:271). Våra informanter berättar att detta även gäller läkarutskrivna mediciner samt att andra verksamheter, till skillnad från den vi tittat närmare på, har hårdare regler vid återfall. Om vi nu utgår ifrån det som både Goldberg (2010:342) skriver i stämplingsteorin och det våra informanter upplever, att någon med en negativ självbild behöver fler chanser på sig att förändra sitt beteende, reflekterar vi kring om hårda regelverk är rätt metod att bemöta dessa människor på.

I intervjumaterialet framkommer det att verksamheten vi undersökt knappt får några resurser eller statliga bidrag, till skillnad från många andra organisationer. Detta menar vår informant Fredrik beror på att denna verksamhet inte har lika hårda regler gentemot människor som tar återfall. Verksamheten kräver nykterhet på arbetet, men en person blir inte avstängd för att hon/han tar ett återfall. Personen får istället komma tillbaka när drogerna är ur kroppen. På denna verksamhet accepteras även substitutionsbehandling med metadon eller subutex, samt ADHD-medicinering, vilket Fredrik beskriver att de flesta andra verksamheter inte gör. Vi kan se en koppling mellan detta och den resursfördelning som görs. 24 procent av resurserna går till drogfri behandling och 0,1 procent till Harm Reduction (Goldberg 2010:270). Inom den svenska kontexten är det inte politiskt korrekt med Harm Reduction (Goldberg 2010:243), så som substitutionsbehandling, och därmed läggs inte heller resurser på detta (Goldberg 2010:270).

5.1 Frisläppt

Våra informanter menar att när man blivit frisläppt eller utskriven från en total institution, exempelvis anstalt eller behandling, är det svårt för dem att veta var de ska ta vägen. Gustaf berättar att man ofta kommer ut med en kasse i handen, utan bostad och arbete. Därmed blir det lätt att återvända till det enda man har kvar, sina gamla vänner. Carl menar att det blir

svårare att hålla sig undan missbruket om man umgås med människor i liknande situation, som inte heller har någon sysselsättning om dagarna. Han berättar att det lätt kan leda till att man hamnar i en ond spiral, där de i gemenskapen med varandra förlorar sina ambitioner.

5.1.1 Vakuum

Carl beskriver att det uppstår ett tomrum efter en utskrivning och menar att bristen på aktiviteter, ett socialt liv och sysselsättning bidrar till denna känsla:

Det är inte alltid så att det behandlingen det är fel på. Efter behandlingen blir det ett vakuum, ett tomrum. Att sluta med droger är inte speciellt svårt. Det svåra är att bygga upp det andra efteråt och det är där det brister alltså. Man kommer tillbaka till ingenting eller så ska man hålla sig drogfri i väntan på en bostad i flera år (Carl).

Carl förklarar att det svåra med att hålla sig ifrån narkotikan handlar om att behöva konfronteras med det sociala livet efter själva behandlingen, vilket han beskriver som ett innehållslöst liv. Att detta tomrum måste fyllas med något betydelsefullt, exempelvis arbete, menar Carl kan vara en lösning eftersom det bidrar till en förändring av en negativ självbild. Carl menar att det skulle fungera bättre med en helhetssyn på denna problematik, att man direkt efter behandling får en bostad och tillgång till arbete som försörjning. Han menar att behandling då skulle ge bättre resultat.

5.1.2 Institutionsformer

De alternativ som finns för personer som kommer ut från anstalt eller behandling, är i bästa fall att få tillgång till olika verksamheter. Dessa verksamheter som riktar sig till före detta missbrukande, har som tidigare nämnts ofta en nolltolerans vad gäller narkotikaklassade preparat. Den semitotala verksamhet vi undersökt har en acceptans för substitutionsbehandling, som är en form av Harm Reduction. Genom våra informanternas utsagor kommer vi beskriva denna semitotala institution, men även genom deras ögon påvisa skillnaderna mellan den och verksamheter som använder sig av nolltolerans. Vi kommer även genom informanternas berättelser visa hur totala institutioner och den semitotala institutionen bidragit till en förändringsprocess för dem.

Fredrik berättar att när någon börjar arbeta på den verksamhet vi undersökt, kommer personen få börja träna på att göra rätt val. Han menar att alla som arbetar på verksamheten redan vet

hur man väljer fel och att det i sin tur endast leder i en negativ riktning. Dock menar Fredrik att dessa människor måste ha någon plats där de kan träna på att göra rätt val, utan risk att åka ut vid ett eventuellt snedsteg, det vill säga återfall. Vi vill uppmärksamma att dessa rätt och fel står i relation till det *normala*, vilket i sin tur definieras som samhället ”där ute”.

Goffman (2009:44) nämner att institutionaliserade individer tvingas följa betingning genom straff och förmåner, att de korrigerar sitt beteende efter dessa. Detta kommer vi utifrån våra informanternas utsagor se likheter med inom andra verksamheter, där de har hårdare regler angående återfall. Den verksamhet vi undersökt har istället som ovan nämnts, en acceptans av Harm Reduction och eventuella snedsteg. Fredrik tydliggör att verksamheten har ett större överseende angående vissa delar men menar att det självklart inte får förekomma mobbning eller hot om våld och liknande, att man då inte kan vara kvar på verksamheten. Han menar att verksamheten arbetar hårt för att alla som arbetar där ska kunna vara ärliga, och berättar att han själv är handledare till många på arbetsplatsen. Fredrik tydliggör att han inte vill bete sig som en polis, men vill gärna att alla ska se efter varandra om det är så att någon är påverkad under arbetstid. Fredrik menar att utan ärlighet inför varandra, kan man heller inte göra upp en ny plan som fungerar. Det som inträffar om någon tagit ett återfall på arbetet är att personen i fråga måste gå hem för att nyktra till, efter det är personen välkommen tillbaka. Trots att vi tydligt kan se att verksamhetsansvarig Fredrik har det största ansvaret bland personerna på verksamheten och att det finns tydliga regler för verksamheten, vilket är ett kriterier för en total institution. Skiljer sig denna verksamhet från en total institution, speciellt när det gäller det Goffman tar upp om bestraffning, eftersom de inom verksamheten inte verkar använda sig av en sådan form. Utifrån våra informanter visar det sig att det som är speciellt med denna verksamhet handlar om att de inte blir straffade genom avstängning om de väljer *fel* väg och tar återfall, utan att de har tillträde till fler chanser.

Det som Fredrik upplever skiljer denna verksamhet mot andra, är att många andra verksamheter använder sig av ramavtal eller följer landets nolltolerans. Detta i sin tur innebär att olika behandlingshem kan skriva ut de som inte sköter sig, för att ta in nya personer som står på kö. Fredrik upplever att det är ett bra sätt att tjäna pengar på, men inte att hjälpa de individer som är i behov. Genom att det i denna verksamhet finns utrymme för individer att få stanna kvar, trots att vissa av dem tar återfall, men även genom att alla på verksamheten hjälps åt med arbetet. Menar Fredrik att detta leder till att dessa institutionaliserade individer arbetar upp en självkänsla och ett nytt förhållande till både sig själva och omgivningen.

Det vi tyder ur Fredriks tankar, handlar om att verksamheten arbetar för att bidra till en normalisering för de individer som bär på ett stigma, detta i och med att dessa individer får en chans att arbeta och träffa *normala* människor i sin vardag.

5.1.3 Alkohol och droger

Carl nämner, precis som Fredrik tydliggör, att det inte är tillåtet att bruka narkotika eller alkohol på verksamheten. Men menar att man i sådana fall hjälps åt att få ordning på problemet. Carl förtydligar dock att om man inte visar något intresse till att kämpa med att reda ut sina problem, kan man inte stanna på verksamheten. Det måste alltså finnas en vilja till denna träning, annars resulterar dennes missbruk i att andra på verksamheten dras ned. Han menar att det är brist på respekt för de personer som försöker sluta med droger.

Skillnaden som Carl upplever med verksamheten och andra institutioner handlar om att aktivera sig om dagarna. Han menar att till skillnad från många andra platser, har han på denna verksamhet möjlighet att arbeta. Arbetet i sig menar Carl, bidrar till att det blir mer överkomligt att hålla sig undan narkotika. Annars är det enligt honom lätt att det resulterar i att man börjar missbruka igen, eftersom man ofta drar sig till de personer som är i liknande situation. Det menar Carl är lätt hänt om det inte finns en plats för en på arbetsmarknaden. Han förtydligar att det måste finnas något som tar uppmärksamheten från det negativa, vilket det för honom känns att det finns i och med denna specifika verksamhet.

Carl tydliggör att han inte har några direkt negativa upplevelser från andra verksamheter, utan menar att själva behandlingen på andra ställen känns positiv. Carl berättar att det är tack vare behandling men även att han arbetat, som bidragit till att han kunnat vara drogfri under stora perioder av sitt liv. Vi kan tyda att det Carl menar, är att själva arbetet är vägen till det ”normala samhället”. Carl beskriver även att fritiden är en viktig nämnare för att ha möjlighet att hålla sig ifrån missbruket, han menar att genom denna specifika verksamhet kan man skapa sig en gemenskap där man även umgås efter arbetet. Att ha ett meningsfullt arbete bidrar enligt honom till en positiv attityd som man har med sig till fritiden. Carl berättar att det är viktigt att ha ett socialt liv, ett umgänge när arbetsdagen är slut. Han förtydligar även att allt detta saknas när det gäller behandling och i missbruksvården, och förklarar att detta hänger ihop.

Vi kan tyda att Carl upplever att tidigare totala institutioner hjälpt honom att under långa perioder av sitt liv hålla sig drogfri. Men vi kan även se den komplexitet i Carls berättelse, som handlar om att det är svårt att hålla sig drogfri om man inte har ett socialt nätverk eller ett arbete. Vilket han upplever att man inte riktigt får tillgång till på andra ställen än på denna verksamhet. Vi kan förstå att det genom kontroll och instängdhet går att bli av med sitt missbruk, men att det blir svårt att hålla sig ifrån drogerna när behandlingstiden eller fängelsevistelsen är slut.

Filippa nämner även att verksamheten känns lättsam, då man kan vara flexibel inom sina ansvarsområden. Filippa upplever en skillnad i denna verksamhet jämfört med andra institutioner, hon menar att denna verksamhet är mer motiverande. Filippa berättar även att hon arbetat på andra ställen förut, men menar att den gemenskap och den värme som går att återhämta i denna verksamhet, inte riktigt finns på andra ställen:

Det blir som en sorts frihet där man kommer ut och umgås. Det är väldigt trevligt folk här. Väldigt skön gemenskap! Och sen att det inte är så strikt eller hårt, utan vi får bestämma själva om man behöver ta det lugnt. Man tar det i sin egen takt och det är det som känns så gediget (Filippa).

Filippa beskriver gemenskapen på verksamheten, men även hur den bidrar till en frihetskänsla. Frihetskänslan för Filippa uppstår i och med att alla på verksamheten får ta arbetet i sin egen takt. Hon tar upp att man på verksamheten kan dela med sig av sig själv, att man kan vara öppen, alltså är detta en miljö som gör människor ärliga till skillnad från de behandlingsverksamheter som använder nolltolerans, där man blir riskerar att bli utskrivna om man är ärlig angående återfall.

Gustaf likt de andra informanterna, tar upp att man på verksamheten måste vara nykter, men förtydligar att det inte är hårda kontroller där verksamhetsansvariga ringer polis eller kontrollerar vad alla gör på sin fritid. Gustaf tycker att det är bra, då dessa personer behöver fler chanser. Gustaf berättar att man på andra verksamheter, exempelvis X-cons och KRIS måste vara helt ren från sitt missbruk. På X-cons är det accepterat att använda sig av det läkare skriver ut, så som metadon, subutex eller ritalin. På KRIS är det dock inte accepterat att använda sig av receptutskrivna narkotikaklassade läkemedel. Gustaf hävdar att oavsett behandlingshem, även denna verksamhet inkluderat, är det mer än hälften av de personer som

kommer ut från dessa som återgår till missbruk. Problematiken med den höga återfallsrisken är någonting vi utifrån Goldberg (2010:272) även uppmärksammat under tidigare forskning, där han menar att 75 procent av deltagarna i studien tagit återfall eller avlidit. Gustaf menar dock att de som stannar kvar på verksamheten åtminstone upphör vara kriminella, vilket han poängterar är det första man måste komma ifrån. Gustaf berättar att han från början inte var inställd på att sluta med droger, men menar att viljan kom i samband med att han efter avtjänat fängelsestraff direkt hamnade på en verksamhet, där kunde Gustaf finna styrkan i att förbli drogfri. Här kan vi tyda att det är viktigt att direkt fångas upp av stödinsatser och inte komma ut i ett liv med missbruksbakgrund, utan arbete och bostad.

Vi kan se likheter mellan verksamheten och det som Goffman beskriver som total institution. Goffman (2009:13) skriver att totala institutioner utgörs av en miljö där en homogen grupp av människor arbetar eller studerar och bor tillsammans under en period. Han beskriver även att *normala* samhällsmedborgare i det moderna samhället till skillnad från institutionaliserade individer, lever i olika arenor för olika aktiviteter, så som arbete, fritid och bostad (Goffman 2009:14).

Vi kan utläsa att de informanter som fortfarande är en del av verksamheten till viss del lever ett institutionaliserat liv i och med att de har samma arena för olika aktiviteter, så som arbete, fritidsområde och ibland bostad. Denna semitotala verksamhet innehåller därmed element som är totala. Genom våra informanter har det visat sig att den största skillnaden mellan en total institution och verksamheten, handlar om att de på verksamheten inte blir uteslutna om de tar återfall. De hjälps istället åt att finna nya vägar ur missbruket. Därav kan vi ännu en gång uppvisa skillnaden i att verksamheten är en semitotal institution. Fredrik menar att verksamheten bidrar till att många individer tar sig ur missbruk, får denna verksamhet inte några statliga bidrag, vilket många andra ideella organisationer får. Verksamheten får istället kämpa för att gå runt ekonomiskt. Fredrik har av sagt sin lön för att kunna erbjuda fyra personer en mindre anställning. Han berättar att på många andra verksamheter gör de flera projekt som de får projektbidrag för, han ger ett exempel:

Unga KRIS, kan jag säga dig att till exempel har fått över 30 miljoner på några år, för att få ungdomar att inte bli kriminella och sådär, men alltså de, de har ju nolltolerans, så de riktiga ungdomarna, de som jag har träffat på ungdomshäktet, de har ju diagnoser, mediciner så de är inte välkomna där, de är inte välkomna. Vilken ungdom som inte har arbete vill inte åka upp

till fjällen och åka skidor? Ja men förstår du, och så rullar det på på det där viset, för KRIS.
[...] Vad händer sen då? Jo de skaffar sig vanliga jobb och det, för de är vanliga ungdomar.
[...] De andra ungdomarna, de hamnar ju på kåken (Fredrik).

Här påvisar Fredrik ett exempel på hur nollvisionen kan vara ett hinder för en del människor som uppenbarligen är i behov av hjälp och som inte är välkomna inom de vanligaste behandlingsenheterna. I fallet med Unga KRIS handlade det om ungdomar med neuropsykiatriska funktionshinder som de medicineras för. I andra fall handlar det om de som Goldberg (1997:151) menar har nått längst i avvikarkarriären, som inte har någon koppling till samhället, som står utanför arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och har substitutionsbehandling.

Precis som vi i inledningen nämnde, menar Börjeson (2009:247) att frivilligorganisationer börjar ta över inom de områden där staten inte längre har möjlighet. Våra informanter upplever sig i denna ideella verksamhet funnit ett alternativ till de vanligast förekommande behandlingsformerna, det vill säga de insatser som följer nollvisionen (Börjeson 2009:181). Enligt Goldberg (2010:270) läggs det flest resurser inom områdena rättsliga åtgärder och missbruksbehandling, trots bristande evidens och negativa behandlingsresultat (Goldberg 2010:272). Vi reflekterar kring om det skulle bespara samhället pengar om det gick att öppna upp för nya former av verksamheter och behandling, eftersom vi utifrån våra informanter kan tyda, att en viss typ av behandling inte verkar passa alla.

Fredrik har erfarenhet från både sin egen bakgrund med kriminalitet och missbruk, samt från alla de människor han hjälpt. Utifrån dessa erfarenheter berättar han för oss under intervjun, hur verksamheten arbetar för att skapa förändring hos människor. Han menar att många som levt ett liv i utanförskap måste få en möjlighet att lära sig göra rätt val i livet på en plats där de inte slängs ut när de begår ett misstag. Fredrik syftar på att många föreningar och verksamheter som vänder sig till missbrukare, arbetar efter en nolltolerans och därmed stänger av personer vid återfall och accepterar inte heller substitutionsbehandling eller ADHD-medicinering. Han berättar att denna verksamhet bygger på att personerna genom handledning och uppmuntran, inte bestraffning, ska få en chans att lyckas. Han betonar att ärlighet och en vilja att förändras är de krav som ställs på de som arbetar på verksamheten och att det är viktigt att de känner sig välkomna tillbaka även efter återfall.

5.2 Normalisering

Syftet med vår studie är som tidigare nämnts att undersöka hur samhälleliga (totala och semitotala) institutioner och strukturer samverkar och påverkar en stigmatiserad individs möjlighet att återinträda i samhällsgemenskapen. Vi ställde även frågan hur identiteten förändras och påverkas genom resans gång. Utifrån Hammarén och Johanssons diskussion om identitet som gemenskap och tillhörighet i samhället, i relation till utanförskap, ställde vi i intervjuerna frågor om vad informanterna ansåg vara centralt i processen att kunna komma in i den samhälleliga gemenskapen, att bli *normal*.

Fredrik menar att det är viktigt att träna på att vara ärlig, och berättar att en av de saker som tycks vara gemensamt för många som länge levt i missbruk eller på totala institutioner, är svårigheten att tala sanning. En av de centrala grundstenarna i ett samhälle är att vi kan lita på varandra, därmed värderas ärlighet högt i verksamheten. Fredrik berättar att det tar tid för många att lära sig vara ärliga efter ett helt liv med lögn och inställningen om att man inte anger någon annan. Utifrån detta kan vi tyda att en del av denna livsstil har skapat ett förhållande till andra som präglas av misstänksamhet.

Fredrik förklarar i intervjun hur Carl jämfört med många andra som kommer till verksamheten, har arbetslivserfarenhet och kunskaper som kommer till användning. Han har därmed en koppling till det normala i relation till det avvikande, vilket många andra på verksamheten tycks sakna. Carl menar att det för honom är centralt att känna sig som en del av samhället och att det absolut viktigaste för honom är ett arbete. När han känner sig behövd och har en lön som det går att leva på, upplever han ett värde i livet och får en bättre självkänsla. Han berättar om sin arbetslivserfarenhet och vana att bemöta kunder, men menar att många andra som arbetar inom verksamheten aldrig haft ett arbete eller ens befunnit sig i situationer där de socialiserar med människor som lever ett så kallat *normalt* liv. Carl tror att dessa personer kan växa som människor när de får bemöta kunder och bidra med sin kunskap för att därmed få en plats i samhället, istället för utanför.

Vi ser utifrån det som Carl och Fredrik berättar att skillnaden mellan en total institution och verksamheten är mötet med andra människor, att man inte enbart träffar de som levt samma typ av liv och som besitter samma stigma som en själv. Genom arbetet i butik eller andra typer av kundrelaterade arbeten får de en relation och en närmare kontakt med samhället

utanför. Goffman (2011:11) beskriver att det är i relation till andra som ett stigma uppstår. Som vi nämnde i teorin är det därmed viktigt att inte enbart föra ett förändringsarbete med fokus på individen, utan att även förändra samhällets inställning, syn och upplysning kring dessa människor. Detta tror vi kan göras genom exempelvis en verksamhet som denna, som skapar en plattform där människor från två skilda världar kan mötas och uppskatta varandra utan fördomar. Carl menar att det är viktigt för många med missbruksbakgrund att finna ett annat nätverk och känna sig accepterade i mötet med de *normala* människorna. Att det är en del i processen att själv kunna känna sig som en av dem, som normal: ”Det är ingen skillnad va, vi är i grund och botten inte så jävla olika. Bara att vi har lite olika jargong och lite olika attityd och erfarenheter men bortsett från det så är vi ju samma skrot och korn allihopa.” Även Filippa beskriver verksamheten som en betydande plats för de personer som inte har möjlighet att ta sig ut i arbetslivet, speciellt för de individer som haft svårigheter i livet: ”Det betyder mycket för dem som kanske inte kan komma ut i arbetslivet. Det är viktigt att man vågar vara sig själv här. Det är inte på många ställen eller arbetsplatser som man kan vara det om man har haft det väldigt jobbigt.” Hon kan inte säga mycket om sin egen förändring i och med de olika institutionerna, men genom hennes berättelse om verksamhetens betydelse kan vi tyda att Filippa upplever att den påverkar hennes och de andras liv i en positiv riktning.

Våra informanter poängterar arbete, nätverk och ärlighet som centrala delar för att kunna byta riktning i livet och komma in i samhällsgemenskapen. Att arbete och nätverk är centralt för att vara i en gemenskap, och ärlighet en förutsättning för ett samhälle byggt på tilltro till varandra. Vi kopplar detta till det som Hammarén och Johansson beskriver utifrån Anderson, hur kollektiva identiteter ofta bygger på att människor som lever i ett land, trots skilda förhållanden kan känna en gemenskap i att de tillhör samma samhälle (Anderson 1993, se Hammarén & Johansson 2009:38). Identitet handlar enligt Hammarén och Johansson om gemenskap och de menar att identiteten ska sammanföra individen med samhället (2009:41). Författarna ifrågasätter hur detta påverkar de som lever i utanförskap och är segregerade från exempelvis bostads- och arbetsmarknaden (Hammarén & Johansson 2009:40).

Utifrån Hammarén och Johansson reflekterar vi kring hur de som lever i kriminalitet och/eller missbruk passar in i detta system. Vi lyfter det författarna skriver om identitet och reflekterar över om den verkligen fungerar som en brygga mellan person och samhälle för en individ som levt som avvikare, och vars identitet bygger på detta. Vi ställer oss frågan om det skulle kunna vara tvärtom, att det istället kan skapas en mur. Människor sammanförs i en kollektiv identitet

under ett lands lagar och under samhällets normer (Anderson 1993, se Hammarén & Johansson 2009:38). Vi menar att detta istället kan skapa en gemenskap *mot* dem som bryter mot dessa normer. Inför resterande samhället kan således avvikarens roll bli att upprätthålla gemenskapen hos de andra, som förblir normala i förhållande till avvikaren. När vi frågade Gustaf om hans relation till samhället under tiden han missbrukade, menar Gustaf att det var han som behandlade samhället illa. Han upplevde inte att människor såg ner på honom, då han mestadels umgicks med likasinnade som istället såg upp till honom. Han såg inte sig själv som avvikare utan hans identitet var uppbyggd utifrån den kontext han levde i.

Enligt Hammarén och Johanssons tolkning av Bergers identitetsbeskrivning definieras inte längre identiteten utifrån familj eller tillhörighet, utan att personen själv har en aktiv del i sitt identitetsskapande. De skriver även att individen till viss del har en stabil men även en komplex identitet, då personen i fråga hela tiden förflyttas mellan olika sociala miljöer (Berger 1974, se Hammarén & Johansson 2009:28).

Utifrån denna beskrivning finns visserligen möjlighet till identitetsförändring men vi ifrågasätter ändå om det är så enkelt. När det gäller den målgrupp vår uppsats riktar sig till, har vi genom intervjuerna uppmärksammat att de inte rör sig i flera olika sociala miljöer. Att många som hamnar i en avvikarkarriär till större del än andra samhällsmedborgare, blir fast i en kontext av liknande nätverk, missbruk och kriminalitet. Vi kan utifrån informanterna utläsa att deras identitet är uppbyggd utifrån denna. Vi funderar kring om det är så pass enkelt som teorin beskriver gällande att förändra sin identitet och känna gemenskap med en annan social miljö. Speciellt till en social miljö vilken våra informanter menar är i motsättning till deras egna. Även Goldberg diskuterar detta i relation till en individs självbild:

Ju sämre självbild man har desto mer bryter man mot samhällets normer. Om vi vill att dessa individer ska ändra sitt beteende, måste vi ställa upp som signifikanta andra som inte bara vägrar att bekräfta den negativa självbilden utan ge sådana responser som hjälper till att påbörja den långa processen som leder till en förbättrad självbild (Goldberg 2010:342).

Om vi utgår ifrån vad Goldberg beskriver ovan och även det våra informanter belyser, att det är en svårare process för dem som målgrupp att förändra sin identitet och att de behöver fler chanser till att förändra sitt beteende. Kan vi genom deras berättelser förnimma att denna semitotala institution kan vara ett stöd i denna process. Bland annat genom positiv

uppmuntran, vilket Börjeson (2009:184) menar är det effektivaste sättet för tillfrisknad. Men också att arbetet i butiken minskar avståndet mellan den avvikande och den samhälleliga miljön, detta för att underlätta en identitetsförändring och därmed bidra till en normalisering.

5.2.1 Rätt val

Carl menar att verksamheten i sig inte förändrat hans personlighet nämnvärt, men vi kan i hans berättelse utläsa att denna verksamhet eller ett arbete generellt förändrar andra människors inställning till honom: ”Om jag kommer in på en affär med kanske blåställ så blir man bemött på ett annat sätt än när man kommer in som en trasig knarkare”. Vi sammankopplar detta utifrån Goffmans (2011:40) tankar om *moralisk karriär*, vilket Goffman beskriver som när en person ser sig själv som *normal* men av andra uppfattas som avvikande och att det då uppstår en komplexitet som skapar en osäkerhet i personens identitet. Detta leder i sin tur till att personen börjar se sig själv utifrån vad samhället tillskriver denne, vilket kan bidra till att personens sociala identitet skadas. Samhället visar ett tydligt avståndstagande gentemot dessa avvikande människor, vilket skadar deras identitet ytterligare, och muren mellan avvikaren och samhällsgemenskapen blir större. För att människor ska kunna och vilja bli en del av denna gemenskap, måste de även få en chans att känna sig värdiga detta. Carl berättar vidare att det största problemet för många av de andra som arbetar på verksamheten, är att de saknar självförtroende och självkänsla när det gäller att ta plats. De har levt i en viss begränsad värld med människor som missbrukat och varit kriminella. Han menar att om de skulle bygga upp en bättre självbild, kan de flesta göra mycket mer än de tror. Utifrån Goldbergs teorier om hur en negativ självbild byggs upp genom negativa reaktioner livet igenom, kan vi koppla detta till det som flera av våra informanter lagt tyngd vid under intervjuerna. Det vill säga vikten av att hitta ett sammanhang där andra människor ser och uppskattar deras handlingar, istället för att bestraffa ett misstag.

Som vi tidigare tagit upp berättar Fredrik hur många andra verksamheter skriver ut människor vid ett återfall. Detta kan vi koppla till det som Goldberg (1997:147) beskriver om hur alla de negativa reaktioner en individ med dålig självbild får, blir bekräftelser på att personen är en dålig människa. Goldberg (1997:141) skriver även att det är svårt att förändra en tidigt etablerad självbild och dessa personer tenderar att fortsätta handla på ett sätt som lever upp till deras negativa självbild. Precis som Fredrik poängterar behöver människor ofta en möjlighet att lära sig göra *rätt val* och därför ger man på verksamheten människor fler chanser och lägger vikt vid det som är bra istället för det som är dåligt. De som arbetat längre inom

verksamheten är handledare till de nya, och ställer således upp som det Goldberg (2010:342) beskriver som de *signifikanta andra*, som till skillnad mot resten av samhället inte bekräftar den negativa självbilden genom avstängning och bestraffning. Utan man hjälps istället åt att arbeta fram en ny plan som fungerar.

Carl poängterar vikten av att bygga upp en positiv självbild för att lyckas ta sig ur ett missbruk och berättar att arbete är det mest centrala för hans egen självkänsla. Han menar att struktur på tillvaron och att känna sig som en del i samhället är viktigt. Carl har nu planer för framtiden, att när han arbetat färdigt på verksamheten ska han försöka få annan anställning och bostad. Verksamheten ger honom chansen att välja ny riktning i livet, att påbörja resan mot ett annat liv trots att han har en substitutionsbehandling. Om vi jämför med de verksamheter där absolut nolltolerans råder, skulle personer i Carls situation inte fått en chans, utan de hade fått välja mellan att avsluta en fungerande behandling och riskera återfall i missbruk. Alternativt fortsatt med substitutionsbehandling men då inte haft arbete eller en verksamhet att gå till och därmed blivit hänvisade till sitt gamla nätverk, och riskera att påbörja ett missbruk igen.

Vi kan utifrån Goldbergs teori om stämpling och Goffmans teori om stigma, men framförallt utifrån våra informanternas utsagor utläsa att samhällets bemötande och en trygg plattform att bygga upp en bättre självbild är två betydande delar i resan mot ett annat liv och en annan identitet än missbrukare eller kriminell.

5.3 Normal

Vi frågade oss inför uppsatsen på vilket sätt den aktuella verksamheten kan påverka människor att ta sig ur missbruk och kriminalitet. Vi kan i vårt intervjumaterial som ovan nämnts urskilja att arbete, nätverk och självbild är centrala delar för att byta inriktning i livet och vi har sett att det är möjligt att efter en lång tid av utanförskap återinträda i samhällsgemenskapen. Det har våra informanter Fredrik och Gustaf bevisat, även Filippa och Carl är på god väg och har framtidsvisioner.

Vi frågade Carl och Filippa vad de tror är avgörande för att det ska fortsätta gå bra för dem och generellt vad de tror är viktigt för personer i samma situation. Carl beskriver hur han i över 20 år har försökt ta sig ur sitt missbruk för att få tillbaka ett normalt liv, alltså ett normalt

i relation till det avvikande, och syftar då framförallt till körkort, arbete och bostad. Han menar att körkortet är viktigt i arbetssammanhang och att hitta ett bra arbete är det som är viktigast för Carl, men har också visat sig vara det svåraste. Utifrån Carls berättelse kan vi tyda att arbete är vägen in i det *vanliga* samhället, att arbete är det som kan skapa en identitet bortom en kriminell- och missbrukaridentitet. Ett arbete menar Carl ger status, lön och känslan av att vara någon. Genom arbetet är man någonting annat än en missbrukare eller före detta missbrukare, och kan istället identifiera sig som snickare, tågförare eller ekonom.

Filippa menar att ärligheten i verksamheten är viktigt för henne, att man kan vara ärlig och öppen med sina återfall. Detta kan vi koppla till att skapa en självbild av sig själv som, kanske i bästa fall som en före detta missbrukare, vilket är en del i identitetsförändringen. Alltså, den signifikanta symbolen av sig själv som missbrukare, avvikare eller kriminell byts ut mot före detta (Mead 1934/1976, se Ritzer 2009:300).

Flera av våra informanter poängterar vikten av att lära sig vara ärlig. Om vi reflekterar utifrån vikten av ärlighet, kan vi utifrån våra informanter tyda att verksamheter med nolltolerans för medicinering och återfall kan försvåra för denna målgrupp att vara ärlig. De menar att de tvingas ljuga vid eventuellt återfall, detta för att vara välkommen tillbaka. Vi reflekterar kring ovanstående, att om det ser ut på det vis som våra informanter belyser. Kan det te sig motsägelsefullt att en människa som sökt sig till en behandlingsinstitution för att få hjälp mot sitt missbruk, inte kan vara ärlig och våga vända sig till institutionen vid ett eventuellt snedsteg. Det kan innebära att det avvikande beteendet fortgår och personen blir då fast i det som Goldberg (1997:151) beskriver som avvikelnesspiralen. Därmed minskar även chansen att utveckla eller förändra sin självbild och identitet.

Gustaf som levt ett liv i missbruk och kriminalitet, lever idag ett normalt liv. Vi frågar honom vad det var som gjorde att han tillslut lyckades ta sig ur det tidigare livet. Gustaf berättar att han själv inte trodde att han skulle klara av att sluta missbruka, men att med rätt stöd från en förening byggde han upp ett nytt nätverk, och lyckades:

Jag trodde att direkt när jag muckade att jag skulle börja knarka igen. Men innan jag muckade så var KRIS och besökte mig på kåken och så. Det slutade med att jag själv åkte runt på kåkarna och träffade folk och det var rätt kul. Jag pratade med dem och berättade hur de kunde göra om de ville ha hjälp när de kom ut (Gustaf).

Gustafs identitet gick från att vara en missbrukare till att vara en före detta missbrukare, vilket är ett stort steg. Han kunde på så vis även bli en förebild för andra. Numer har Gustaf vänner och bekanta som både är före detta kriminella och en del som fortfarande är kriminella men de sistnämnda umgås han inte så mycket med. Han tror att det viktigaste för att kunna sluta med droger och kriminalitet är ett annat nätverk och det var en institution som hjälpte honom att skapa detta nätverk. Det nya nätverket kunde forma hans självbild på så vis att han insåg att han faktiskt kunde lyckas. Detta formade i sin tur hans identitet till en före detta missbrukare som även kunde vara ett stöd för andra. Han berättar vidare att eftervården efter avslutad behandling och utslussning efter fängelsevistelse generellt är oerhört viktiga. Inom de stämplingsteoretiska ansatserna beskriver Goldberg (1997:131) hur beteende utvecklas genom en livstid och hur avvikarkarriären ofta börjar tidigt i livet. Detta gäller även samtliga av våra informanter. Gustafs avvikarkarriär sträcker sig från 1960-talet fram tills för några år sedan. Han är ett exempel på någon som lyckades bryta en avvikarspiral genom en verksamhet där han hade stöd och möjlighet att utvecklas.

6. Slutdiskussion

6.1 Nolltoleransen som hinder

Det första som vi kommit fram till i vår undersökning, är att nolltoleransen inte bidrar till att fler slutar missbruka. Det är en slutsats vi kan dra både genom den tidigare forskning vi redogör för och genom intervjuer med informanterna. Utifrån de siffror som presenteras i början av uppsatsen, kan vi till och med dra en slutsats som säger att nolltoleransen bidrar till att försvåra en normalisering av de individer som en gång i tiden hamnat snett. Vi vill poängtera att vi inte ställer oss kritiska till ambitionen att alla ska sluta missbruka. Det är inte nolltoleransen i sig som är problemet, utan vad denna ambition bidrar till när det gäller hur resurser fördelas. Men även hur institutioner som arbetar med att normalisera, bidrar till att avvikande beteende påverkas. Syftet med vår studie var att undersöka hur samhällsliga (totala och semitotala) institutioner och strukturer samverkar och påverkar en stigmatiserad individs möjlighet att återinträda i samhällsgemenskapen. I denna slutsats ska vi inledningsvis diskutera vad vi i vår analys kom fram till i relation till syftet.

Vi har genom våra informanter och tidigare forskning uppmärksammat att det är många som återgår till missbruk när de väl blivit utskrivna eller frisläppta från en total institution. Våra informanter har beskrivit det vakuum som uppstår efter en utskrivning och menar att det är

bristen på sysselsättning som bidrar till svårigheter att hålla sig ifrån missbruket och återinträda till samhällsgemenskapen. En informant beskrev detta målande, som att man står där med en kasse i handen och förutom den, bär man en tung ryggsäck av tidigare erfarenheter som bidrar till ett sigma, vilket vi uppfattar som en oerhört tung ryggsäck att bära.

Det finns en gemensam samhällelig syn om att bekämpa narkotikamissbruket i Sverige, denna idé grundar sig i en nollvision. I vår studie har vi kommit fram till att denna nollvision är mer komplex och problematisk i praktiken, när det möter den enskilda individen som möter ett samhälle bärandes en tung ryggsäck med alla sina tidigare livserfarenheter. Vi vill även genom informanternas svar, poängtera att nolltoleransen inom behandlingsverksamheter kan bidra till att stjälpna individers förmåga att upprätthålla drogfrihet, detta kan delvis bero på att människor som efter en tid på anstalt (som vi utifrån informanterna förstått inte alltid är en drogfri miljö) ska möta en institution som helt och hållet kräver att personen är drogfri. Vilket sätter tryck på en redan pressad individ. Slutsatsen vi kommit fram till är att denna nolltolerans resulterat i att fler individer med missbruksproblem, hamnar utanför systemets hjälp. Dessa individer hamnar utanför eftersom många tar återfall alternativt är i behov av narkotikaklassad medicinering, så som substitutionsbehandling eller ADHD-medicinering. Tar dessa personer återfall, har de inte möjlighet att stanna kvar i behandling. Om de använder sig av narkotikaklassad medicinering har de från början ofta inte en chans att ens skriva in sig, då verksamheterna som ovan nämnts har nolltolerans. Detta gör att de lämnas till sig själva, vilket enligt våra informanter knappast bidrar till en normalisering. Vi ställer oss undrande till hur det kommer sig att det som är normalt i övriga samhället, det vill säga medicinering mot exempelvis ADHD, är oacceptabelt inom många behandlingsverksamheter.

6.2 Harm Reduction som möjlighet

I inledningen presenterade vi ett alternativt synsätt till nolltolerans, det vill säga Harm Reduction. Den semitotala institution som vi tittat närmare på, kan sägas ha en grundideologi som ligger närmare Harm Reduction än nolltoleransen. I samtal med några informanter, dels en som har erfarenhet av båda, en som befinner sig mitt i och en som ”klarat sig”, kan vi sluta oss till att det visserligen inte är en ultimata lösning, men att Harm Reduction eliminerar vissa problem som kan uppstå. I vår studie kan vi tyda hur resurserna inom missbruksvården fördelas, 24 procent av resurserna läggs på drogfri behandling, det vill säga behandling som kräver nolltolerans. I relation till att enbart 0,1 procent läggs på Harm Reduction, kan vi på

detta vis se att verksamheter ofta styrs av den narkotikapolitiska restriktionen, vilket innefattar de flesta behandlingsinstitutioner. I studien som Goldberg (2010:272) presenterat, kan vi se att 75 procent av studiedeltagarna efter behandling tagit återfall eller avlidit. Även i våra intervjuer poängteras denna höga återfallsrisk, att det är mer än hälften av de personer som kommer ut från behandling, som återgår till missbruk. Vi frågar oss vad denna resursfördelning har för belägg, då vi utifrån tidigare forskning uppmärksammat dessa negativa resultat. Om resurserna inom missbruksvården skulle fördelas mer jämnt, kanske det skulle ge fler behandlingsalternativ och därmed nå en större målgrupp.

6.3 Hur institutioner formar individer

En utgångspunkt som vi haft genom vårt arbete är att människor formas och förändras i mötet med olika samhällsinstitutioner. I informanternas berättelser kan vi förnimma hur deras självbild och identitet, kan förändras eller upprätthållas i och med olika institutioner. Vi ställde oss frågan hur identiteten förändras genom resans gång. Vad händer med en individ som under en tid levt och formats av en total institution och dennes möte med en vad vi kom att kalla en semitotal institution, som snarare än nolltoleransen drivs av en föreställning om Harm Reduction.

Gustaf skapade genom en institution en ny identitet, han gick från att vara missbrukare till att vara före detta missbrukare. Carl förklarar vikten av att genom ett arbete och människor som uppskattar en, bilda sig en självbild och en identitet. Fredrik som själv är före detta missbrukare driver idag en verksamhet, en semitotal institution, för att hjälpa andra att göra denna resa. En av de saker vi tog fasta på, var hur självbilden kan förändras genom hur man i relation till "samhället utanför" kan presentera sig själv. Det är exempelvis skillnad på att vara före detta missbrukare eller kriminell, vilket exempelvis verksamheten X-cons namn skvallrar om, i förhållande till att arbeta i en affär. Alla informanter kan även i och med verksamheten se sig själva och presentera sig inför andra som exempelvis möbelsnickare, kassabiträde eller butikspersonal, istället för att kategoriseras som en missbrukare eller en före detta missbrukare. Detta tänker vi, bidrar till informanternas identitetsförändring. Vår slutsats, utifrån vad informanterna berättat om sig själva och om andra i samma situation, är att de behöver känna sig uppskattade i form av en sysselsättning och en gemenskap. Detta för att kunna hålla sig ifrån missbruk och ha möjlighet att tvätta bort sitt stigma för att genom andra och sig själva uppfattas som *normal*.

En annan del av normaliteten handlar om att få göra fel, att lära sig. Vi har sett att användandet av sanktioner som medel för misskötsel, kan leda till ett fortsatt missbruk och en fortsatt negativ självbild, då behandlingsverksamheter ofta följer en nolltolerans. Den verksamhet vi tittat närmare på har en acceptans för Harm Reduction men även återfall, detta eftersom människor behöver fler chanser till förändring. I andra institutioner är detta det normala, att man som anställd på en arbetsplats får en varning, och att ingen blir avskedad direkt, om det inte visat sig vara ett allvarligt brott som begåtts. Genom våra informanter framkommer vikten av att bygga upp en positiv självbild för att lyckas bryta ett missbruk och förändra sin identitet. För att erhålla en chans att bygga upp en ny självbild, krävs ett varaktigt stöd som hjälper istället för stjärper när en person är som svagast. Känslan av uppskattning och att finna en plats i samhällsstrukturen, framkommer även som en avgörande del i att förändra sin identitet. Vi anser att denna typ av verksamhet fyller en viktig funktion, då den fångar upp individer som andra verksamheter vänder ryggen.

Samhället eftersträvar som ovan nämnts att människors missbruk ska upphöra. Om nolltoleransen då bidrar till att ett flertal inte klarar av att ta sig ur missbruket, borde det finnas ett intresse att vidare utvärdera vad som fungerar och inte. Vi undrade vad det behövdes för kriterier för att förändra sin identitet - att finna en väg ur missbruket och in i samhällslivet. Det vi tydliggjort utifrån informanternas berättelser, handlar som tidigare nämnts om att känna mening i och med sysselsättning, för att fylla det tomrum som uppstår, men även finna gemenskap. Det viktigaste för att bli en del av samhällslivet, handlade om att bygga upp och förändra sin identitet i och med ett arbete.

Det vi uppmärksammat angående verksamheten vi studerat, tyder i och med våra informanter på att denna medelväg, denna semitotala institution skulle kunna ge goda resultat. Detta eftersom att de informanter som är en del av den, men även kommit ur den, anser verksamhetsformen vara lyckad i dess arbete att minska missbruket. Vi kan se att denna verksamhet som accepterar Harm Reduction, visar på att våra informanter har större möjlighet att lyckas med att sluta missbruka. Kanske beror detta även på de ökade antal chanser som bidrar till att resultaten för informanterna verkar goda.

6.4 Framtida forskning

Vi har uppfattat en bristfällig forskning på området gällande missbruksbehandling och efterfrågar generellt mer forskning på området, och framförallt av alternativa behandlingsmetoder så som metoder som bygger på Harm Reduction. En omfattande kartläggning av missbruksvården genomfördes dock 2011, denna pekade på allvarliga brister och gav konkreta förslag till ett sjuttioal reformer. Det visade sig dessvärre att ytterst få av dessa reformförslag fick gehör politiskt, trots hård kritik från verksamma inom området. Vi drar slutsatsen att denna målgrupp lågprioriteras och stigmatiseras inom vården och av samhället, trots att det av både humana och kostnadseffektiva skäl borde vara tvärtom. I och med bristen på forskning och evidensbaserade behandlingsmetoder anser vi att det är av stor vikt att ge gehör för dem som trots allt besitter väsentlig kunskap på området, det vill säga missbrukarna själva. Vi vill med vår uppsats komplettera tidigare forskning genom att bidra med ett brukarperspektiv och förmedla kunskap om vad målgruppen själva anser vara verksamt. Detta perspektiv menar vi är av vikt i utformandet av den framtida missbruksvården.

7. Referenser

7.1 Otryckta källor

7.1.1 Internetsidor

Ahlin, Lars, Engel, Jörgen, Fahlke, Claudia & Wedin, Marie (2013). Förlegad syn på missbruksvård. (Elektronisk) *Svenska dagbladet*, 16 februari. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/forlegad-syn-pa-missbruksvard_7919384.svd (2013-05-06)

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2009). *Drogutvecklingen i Sverige 2009*. (Elektronisk)
Tillgänglig: <http://www.can.se/sv/Rapporter/Drogutvecklingen-i-Sverige-2009/> (2013-04-25)

Regeringen (2011). *Bättre insatser vid missbruk och beroende*. (Elektronisk)
Tillgänglig: <<http://www.regeringen.se/sb/d/14017/a/167105>> (2013-05-06)

7.2 Tryckta källor

7.2.1 Litteratur

Börjeson, Bengt (2009). *Förstå socialt arbete*, (2:a upplagan) Malmö: Liber.

Charon, Joel M. (2001). *Symbolic Interactionism*, (7th edition) New Jersey: Prentice Hall.

Denscombe, Martyn (2010). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur AB.

Goffman, Erving (1961/2009) *Totala institutioner*. Stockholm: Nordstedts. [Ursprungstitel: *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*].

Goffman, Erving (1963/2011) *Stigma: Den avvikandes roll och identitet*. Finland: Nordstedts. [Ursprungstitel: *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*].

Goldberg, Ted (2010). *Hur blir man narkoman? – och hur hindrar vi det?* Solna: Academic publishing of Sweden.

Goldberg, Ted (1997). *Narkotikan avmystifierad – ett socialt perspektiv*. Carlsson Bokförlag.

Hammarén, Nils & Thomas Johansson (2009). *Identitet*. Malmö: Liber.

Ritzer, George (2009). *Sociologisk teori*. Malmö: Liber.

Thurén, Torsten (2010). *Vetenskapsteori för nybörjare, (2:a upplagan)* Malmö: Liber.

Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer, (4:e upplagan)* Lund: Studentlitteratur.

Ödman, Per-Johan (2005). *Tolkning förståelse vetande: hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Nordstedts.

7.2.2 Antologier

Goldberg, Ted (2010). Narkotika, i Ted Goldberg & Mats Franzén (red.): *Samhällsproblem*, Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Sam (2005). Kvalitativ metod, i Sam Larsson, John Lilja & Katarina Mannheimer (red.): *Forskningsmetoder i socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur.

Lilja, John (2005). Videoanalyser som metodstrategi, i Sam Larsson, John Lilja & Katarina Mannheimer (red.): *Forskningsmetoder i socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur.

Pripp, Oscar (2011). Reflektion och etik, i Lars Kaijser & Magnus Öhlander (red.): *Etnologiskt fältarbete*, Lund: Studentlitteratur.

Öhlander, Magnus (2011). Utgångspunkter, i Lars Kaijser & Magnus Öhlander (red.): *Etnologiskt fältarbete*, Lund: Studentlitteratur.

7.3 Sekundärkällor

Goldberg, Ted (1997). *Narkotikan avmystifierad – ett socialt perspektiv*. Carlsson Bokförlag: Stehag. Citerar Cooley, Charles Horton (1902/1922). *Human nature and the social order*. Charles Scribner's Sons: New York.

Hammarén, Nils & Johansson, Thomas (2009). *Identitet*. Malmö: Liber. Citerar Berger, Peter L (1974). *The homeless mind: Modernization and consciousness*. New York: Vintage Books.

Hammarén, Nils & Johansson, Thomas (2009). *Identitet*. Malmö: Liber. Citerar Anderson, Benedict (1993), *Den föreställda gemenskapen: Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Övers. Sven-Erik Torhell. Göteborg: Daidalos.

Ritzer, George (2009). *Sociologisk teori*. Malmö: Liber. Citerar Mead, George Herbert (1934/1976). *Medvetandet, jaget och samhället: från socialbehavioristiska ståndpunkt*. Lund: Argos.

8. Bilagor

8.1 Intervjuguide

Vad gjorde du innan du började arbeta på verksamheten?

Om du ser tillbaka på tiden innan du började missbruka, upplever du att du var en annan person då?

Hur kom du i kontakt med denna verksamhet?

Upplever du att tidigare behandlingar som du varit på, har hjälpt dig på något vis?

Vad är det som skiljer denna verksamhet från tidigare insatser?

Upplever du någon förändring sedan du började arbeta på verksamheten?

Vilka krav ställer verksamheten på er som arbetar här?

Vad tror du arbetet på verksamheten kan bidra med för er/de som arbetar här?

Vad tror du är den viktigaste delen i att man ska lyckas ta sig ur missbruk/kriminalitet?

Hur ser dina framtidsplaner ut?